

Research Paper

Analysis and identification of key drivers of city development strategy (CDS) in urban planning; a future research approach to the city category

Keramatollah Zayyari ^{a*}, Ali Hosseini ^a, Masoud Behzadirad ^a

^a. Department of Human Geography, Faculty of Geography, University of Tehran, Tehran, Iran

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Keywords:

Sustainable Urban Development, City Development Strategy, Urban Competitiveness, Urban Branding, Urban Future Studies.

Received:

6 July 2022

Received in revised form:

4 October 2022

Accepted:

7 November 2022

pp.39-60

The process of city development strategy (CDS) was proposed as a content-procedural theory and as a new approach in urban planning by the cities coalition organization to reduce poverty, sustainable development, and promoting participation, and create urban governance. In the urban management system of developing countries, including Iran, several challenges are observed, because the main approach in urban management and planning relies on a comprehensive plan, which is a result of traditional planning that emphasizes development, patterns, and structure. Therefore, adopting strategic structural approaches in the form of a city development strategy seems to be effective to overcome the challenges. The purpose of this research is to analyze and identify the main drivers of city development strategy programs to achieve the goals of such programs. In this regard, the method of future research has been used in the form of a mix-and-match analysis. This research is applied in terms of purpose and descriptive-analytical in terms of nature. The statistical population of this research is the Delphi group, which was selected from a total of 30 people. Opinion polling in connection with the identification of indicators and determination of key drivers was done in person and also through the capacity of virtual space. The indicators affecting the city's development strategy were investigated in four dimensions economic, environmental-physical, institutional-political, and social-cultural development. The results of the research showed that urban competitiveness, urban branding, government effectiveness, access to public services, and strategic planning will have the greatest impact on the process of city development strategy, which should be considered by urban planners and managers.

Citation: Zayyari, K., Hosseini, A., & Behzadirad, M. (2022). Analysis and identification of key drivers of city development strategy (CDS) in urban planning; a future research approach to the city category. *Journal of Sustainable City*, 5 (2), 21-37.

<http://doi.org/10.22034/JSC.2022.339279.1621>

*. Corresponding author (Email: zayyari@ut.ac.ir)

Extended Abstract

Introduction

The world's cities have faced economic, social, and environmental challenges in the last four decades, such as rapid population growth, social and spatial changes, climate change, and energy consumption. These factors have significantly affected the urban areas of developing countries. Therefore, cities worldwide must cope with the effects of globalization and decentralization of responsibilities and fast. Population growth, changes in economic and institutional structures, civil society, and the form and scale of environmental and conflict-related challenges have significantly impacted urbanization and caused urban growth and socio-spatial dynamics in urban areas. Cities play a critical role in the formation of social and economic nature at the global level. Undoubtedly, the discussion of sustainable development will only be meaningful with paying attention to cities and urbanization. Also, cities are considered the main factor causing instability in the world, and urban sustainability and global sustainability are both single concepts.

Today, urban management has evolved. Cities are managed for the welfare and comfort of the citizens. Urban management plays an important role in the success of urban development plans and programs. Cities are considered important tourist destinations due to their natural, historical and cultural attractions. Urban tourism development has positive and negative economic, social, cultural, and environmental effects. As a result, create a balance in this field so that the positive effects are more than the negative effects; it is necessary to take strong management policies. This issue is especially important in connection with sustainable development.

The city development strategy focuses first on the development of the strategy and then on the implementation and sustainability of the initiatives by integrating performance and maintenance issues into the whole process. In this highly unstable global environment, the city development strategy is a process and tool to help local governments and their development partners in creating resilience and the foundation for economic growth, more cohesive

communities and improving the living environment. The goals of the city development strategy include achieving improved urban management and governance, achieving economic growth and increasing employment, and reducing poverty and its continuation. Also, its principles are livable, competitive, and bankable. Moreover, it includes governance (governed).

In the meantime, the cities of developing countries face many challenges as it can be seen that the main approach in urban management and planning in Iran relies on the comprehensive plan, which is derived from traditional planning (classic view) and emphasizes the development of patterns and bodies. The preparation and implementation of comprehensive city plans in Iran's urban planning system is aimed at creating an environment for the balanced physical growth of the city. However, in practice, it consumes a lot of money and energy and mostly does not have efficient results and the desired goals are not achieved. With this topic, the research is looking for the future study of the factors affecting the city development strategy (CDS) in the urban planning of Iran.

Methodology

In this research, an attempt was made to address the purpose of the research through the study of sources in the literature, interviews with experts in the field of future studies, and questionnaires to seek opinions from experts. This research is applied in terms of purpose and descriptive and analytical in terms of nature. The statistical population of this research is the Delphi group, which was selected from a total of 30 people, and interviews were conducted in person and through the capacity of virtual space to examine the future and influential and driving factors in the development of urban strategy. In general, there are many variables in the interpretive structural modeling technique, which are briefly mentioned below.

Results and discussion

In this part, the factors affecting the city development strategy are analyzed. In this regard, the Mic Mac method of future

research has been used. The most important reason for using future research methods is to determine what is necessary for a correct decision, but this information currently needs to be made available. With the help of this information, assumptions can be specified to be tested and changed if necessary. Analyzing mutual or cross effects is a widely used method in future research. In the real world, most events and issues are related to other events and issues in some way, and analyzing these mutual relationships is essential.

Conclusion

The city development strategy plan is a strategic approach that has been welcomed in many countries, especially developing countries, because this plan can significantly help these regions in terms of content. Outstanding goals are foreseen in this plan, such as achieving improved urban management and governance, achieving economic growth and increasing employment, and reducing poverty and its continuation. It is also helping to create good city management and governance, which bring good elements of city governance, such as accountability, transparency, and the principle of competition. In the global experiences of the urban development strategy, we have also seen that CDS has good efficiency and effectiveness in the countries of the world, especially the third world, and has successful experiences in many cities of the world, and this is an expression of the successful implementation of the city development strategy in the cities of the world, and it is recommended to use. From this project, the participation of the past implementers of this project in different geographies of the planet should be emphasized and a database of such experiences should be created for the sharing and use of communities.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

تحلیل و شناسایی پیشران‌های کلیدی راهبرد توسعه شهر (CDS) در برنامه‌ریزی شهر، رویکرد آینده‌پژوهی به مقوله شهر

کرامت الله زیاری^۱ - گروه جغرافیای انسانی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، تهران، ایران
علی حسینی - گروه جغرافیای انسانی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، تهران، ایران
مسعود بهزادی راد - گروه جغرافیای انسانی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، تهران، ایران

چکیده

اطلاعات مقاله

فرایند راهبرد توسعه شهر (CDS) به عنوان یک نظریه رویه ای محتوایی و به عنوان رویکردی نوین در برنامه ریزی شهری توسط سازمان ائتلاف شهرها با هدف کاهش فقر، توسعه پایدار و ارتقای مشارکت و ایجاد حکمروایی شهری مطرح گردید. در نظام مدیریت شهری کشورهای در حال توسعه، از جمله ایران، چالشهای متعددی مشاهده می شود، زیرا رویکرد اصلی در مدیریت و برنامه ریزی شهری متکی به طرح جامع است که ناشی از برنامه ریزی سنتی است که بر توسعه، الگوها و کلیدی تأکید دارد. از این رو اتخاذ رویکردهای ساختاری راهبردی در قالب راهبرد توسعه شهر برای برون از چالش‌ها موثر به نظر می‌رسد. هدف از پژوهش حاضر تحلیل و شناسایی پیشران اصلی برنامه‌های راهبرد توسعه شهری جهت دستیابی به اهداف این‌گونه برنامه‌ها است. در این راستا از روش آینده پژوهی و در قالب تحلیل میک مک بهره گرفته شده است. این تحقیق به لحاظ هدف کاربردی و به لحاظ ماهیت توصیفی - تحلیلی می‌باشد. جامعه آماری این تحقیق، گروه دلفی می‌باشد که مجموعاً ۳۰ نفر انتخاب گردید. نظرخواهی در ارتباط با شناسایی شاخص‌ها و تعیین پیشرانهای کلیدی به صورت حضوری و همچنین از طریق ظرفیت فضای مجازی انجام شد. شاخص های موثر بر راهبرد توسعه شهر در چهار بعد توسعه اقتصادی، محیطی - کالبدی، نهادی-سیاسی و اجتماعی- فرهنگی بررسی شد. نتایج پژوهش نشان داد رقابت‌پذیری شهری، برندسازی شهری، اثربخشی دولت، دسترسی به خدمات عمومی و برنامه ریزی راهبردی بیشترین میزان تأثیرگذاری بر فرایند راهبرد توسعه شهر را خواهند داشت که باید مورد توجه برنامه ریزان و مدیران شهری قرار گیرد.

واژگان کلیدی:

توسعه پایدار شهری، راهبرد توسعه شهر، آینده نگری، آینده‌پژوهی شهری.

تاریخ دریافت:

۱۴۰۱/۰۴/۱۵

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۱/۰۷/۱۲

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۱/۰۸/۱۶

صص. ۳۹-۶۰

استناد: زیاری، کرامت الله؛ حسینی، علی و بهزادی راد، مسعود. (۱۴۰۱). تحلیل و شناسایی پیشران‌های کلیدی راهبرد توسعه شهر (CDS) در برنامه‌ریزی شهری: رویکرد آینده‌پژوهی به مقوله شهر. *مجله شهر پایدار*، ۵ (۳)، ۳۹-۶۰.

<http://doi.org/10.22034/JSC.2022.339279.1621>

مقدمه

در چهار دهه گذشته، شهرهای جهان با چالش‌های اقتصادی، اجتماعی و محیط‌زیستی و تغییرات سریع مانند رشد سریع جمعیت و تغییرات اجتماعی فضایی، تغییر آب‌وهوا و مصرف انرژی روبرو شده‌اند. این عوامل تأثیر قابل‌توجهی در مناطق شهری کشورهای در حال توسعه داشته است (جهانی شکیب و همکاران، ۱۳۹۳: ۴۷). بنابراین شهرهای سراسر جهان باید با تأثیرات جهانی‌سازی، عدم تمرکز مسئولیت‌ها و سریع کنار آیند. رشد جمعیت تغییر در ساختارهای نهادی اقتصادی، جامعه مدنی و شکل و مقیاس چالش‌های زیست‌محیطی و مرتبط با درگیری تأثیر زیادی در شهرنشینی داشته است و رشد شهری و همچنین پویایی اجتماعی- مکانی در مناطق شهری را سبب شده است (Rasoolimanesh et al., 2011). اصولاً شهرها نقش بسیار مهمی در تشکل ماهیت اجتماعی و اقتصادی در سطح جهانی ایفا می‌کنند (Ismagilova et al., 2019: 88). بنابراین توسعه هماهنگ میان سیستم‌های اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی، بخش مهمی از پایداری شهری است که به‌طور مستقیم بر کیفیت شهرنشینی تأثیر می‌گذارد (Yi and Li, 2020: 1). توسعه پایدار و توسعه پایدار شهری طی دهه‌های اخیر به‌تدریج به پارادایم نوین و مسلطی در ادبیات نظری و علمی رایج در باب توسعه و برنامه‌ریزی شهری تبدیل شده است. این پارادایم اگرچه ناظر به برداشت‌ها و تفسیرهای گوناگون می‌باشد، اما در مجموع بر پایداری و استمرار توسعه برای همگان و نسل‌های آینده طی زمان و بر همه‌جانبه‌نگری ابعاد پیچیده اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی فرآیند توسعه در سطح یک کشور یا شهر تأکید دارد. (فیروزبخت و همکاران، ۱۳۹۱: ۵۶). زیست‌پذیری شهری نیز یک عامل مهم برای توسعه پایدار شهرهای مدرن است (Pan et al., 2020: 2).

تا جایی که ایوانز^۱ در کتاب شهرهای زیست‌پذیر^۲ اظهار می‌کند زیست‌پذیری دو روی یک سکه است؛ نخست معیشت^۳ و دوم پایداری بوم‌شناختی^۴. توسعه سریع شهری در چند دهه معاصر از ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، محیطی و غیره زندگی بشر را تحت تأثیر قرار داده است. مطرح‌شدن توسعه پایدار، به‌عنوان شعار اصلی هزاره سوم نیز ناشی از اثرات شهرها بر گستره زیست‌کره و ابعاد مختلف زندگی انسانی است. بدون شک بحث از پایداری و توسعه پایدار بدون توجه به شهرها و شهرنشینی بی‌معنی خواهد بود شهرها به‌عنوان عامل اصلی ایجادکننده ناپایداری در جهان به شمار می‌روند و در واقع پایداری شهری و پایداری جهانی هر دو مفهومی واحد هستند. (قرخلو، ۱۳۸۵: ۱۵۷). برای دستیابی به پایداری، برنامه‌ریزی شهری نقشی اساسی در ایجاد تعادل دارد. در بخش‌های در حال توسعه که به‌طور قابل‌توجهی نمایندگی می‌شوند، راهبردهای توسعه شهر (CDS) یک رویکرد برنامه‌ریزی راهبردی شهری در حال ظهور برای حفظ پایداری است (Rasoolimanesh et al., 2012).

امروزه مدیریت شهری تحول‌یافته است. شهرها برای رفاه و آسایش بیشتر شهروندان مدیریت می‌شوند. مدیریت شهری، نقش مهمی در موفقیت برنامه‌ها و طرح‌های توسعه شهری به عهده دارد. شهرها به علت دارا بودن جاذبه‌های طبیعی، تاریخی و فرهنگی از مقاصد مهم گردشگری محسوب می‌شوند. توسعه گردشگری شهری آثار مثبت و منفی اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی به دنبال دارد. در نتیجه ایجاد تعادل در این زمینه، به‌گونه‌ای که آثار مثبت بیش از آثار منفی باشد، نیازمند در پیش گرفتن سیاست‌های مدیریتی قوی است. این موضوع به‌خصوص در ارتباط با توسعه پایدار بیشتر اهمیت می‌یابد. (پوراحمد، و همکاران، ۱۳۹۵: ۳۸). الگوی شهر پایدار می‌تواند در شکل‌های مختلف و بی‌شماری بسته به تاریخ منطقه، فرهنگ، پایه اقتصادی، اقلیم و محیط و سیاست‌ها نمود پیدا کند. اصولاً پایداری

1 . Evans

2 . Livable cities

3 . living

4 . Ecological sustainability

باید روی اهداف انسانی به‌عنوان هسته اصلی هر راهکار توسعه شهری تأکید نماید. به‌واسطه اینکه فشار نهایی در موضوع کارایی یک شهر، متوجه کیفیت سکونتگاه‌های انسانی آن است (قرخلو، ۱۳۸۵: ۱۵۹).

در حال حاضر، دوگانگی‌های متنوع زیادی در زمینه برنامه‌ریزی شهری، مانند کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه یا دانش و عمل وجود دارد. یکی از این دوگانگی‌ها قدرت متمرکز (قدرت سنتی) و قدرت کثرت است (Moghaddam & Rafieian, 2020). با توجه به گسترش برنامه‌ریزی فضایی راهبردی، چندین مفهوم و ایده برای بهبود عملکرد شهرها وجود دارد. از بین رویکردها و روش‌های مختلف، CDS به‌طور فزاینده‌ای به‌عنوان یک رویکرد برنامه‌ریزی در سطح شهر مطرح شده است (Tilaki & Hedayati, 2015). در اواخر قرن بیستم، رهیافت "راهبرد توسعه شهری (CDS)" به‌عنوان راه‌حلی برای حل مشکلات برنامه‌ریزی شهری مطرح شد. این رهیافت از سال ۱۹۹۸ و با حمایت مستقیم بانک جهانی آغاز شد و سپس با همکاری نهادهای بین‌المللی دیگر و تشکیل نهاد «ائتلاف شهرها» یک در شهرها و کشورهای مختلف مورد استفاده قرار گرفت. پس‌از آن در بسیاری از شهرها و کشورهای جهان (به‌ویژه کشورهای آسیایی و آفریقایی) به‌آزمون درآمده است. راهبرد توسعه شهری در ابتدا به‌عنوان برنامه کمک و همیاری شهری شناخته می‌شد و مسیر این تفکر غالب که شهرها موتور توسعه ملی هستند، تأکید آن بر امکان یک رشد هماهنگ در سرمایه‌گذاری از طریق ممکن ساختن رشد اقتصادی بود. در این برنامه، مقوله کاهش فقر ندرتاً به‌عنوان محور توجه و تمرکز قرار گرفت. کاهش فقر به‌عنوان یک هدف محتمل و با تأکید بر رقابت، قابلیت زیستی و نظام‌مندی مطرح بود. در واقع تعدادی از صاحب‌نظران عقیده دارند که در بیشتر CDS متقدم کاهش فقر به‌عنوان یک پس‌زمینه یا در اولویت ثانوی در نظر گرفته می‌شد. راهبرد توسعه شهری به‌مثابه پاسخی مقتضی به بخش زیادی از مشکلات اجتماعی و اقتصادی غالب شهرها جلوه می‌کند. CDS یک چارچوب برنامه‌ریزی جامع و درعین‌حال در حال انعطاف‌پذیر است که به‌منظور توانمندسازی جوامع شهری برای کنترل و اداره پیامدهای تغییرات سریع اقتصادی، رشد فزاینده نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی و نیز گستره عاجز کننده فقر مطرح می‌شود (پورا احمد و همکاران، ۱۳۹۵: ۴۰). راهبرد توسعه شهر فرآیندی مشارکتی است که همه ذی‌نفعان و بهره‌وران شهری از همه اجزای جامعه را در برمی‌گیرد. اگرچه CDS هر شهر منحصر به فرد است اما تجربه نشان داده است، تقریباً همه شهرهای موفق به پنج موضوع شامل معیشت، کیفیت محیط و ارائه خدمات و بهره‌وری انرژی، شکل و زیرساخت فضایی، منابع مالی و حکمرانی می‌پردازند (Cities Alliance, 2020).

راهبرد توسعه شهر ابتدا بر توسعه راهبرد و سپس اجرا و پایداری ابتکارات با ادغام موضوعات مربوط به عملکرد و نگهداری در کل فرآیند تمرکز دارد. در این محیط جهانی بسیار ناپایدار، راهبرد توسعه شهری یک فرآیند و ابزاری برای کمک به دولت‌های محلی و شرکای توسعه آن‌ها در ایجاد انعطاف‌پذیری و پایه و اساس رشد اقتصادی، اجتماعات منسجم‌تر و بهبود محیط زندگی است (Cities Alliance, 2017: 7). اهداف راهبرد توسعه شهر شامل دستیابی به مدیریت و حاکمیت شهری بهبودیافته، دستیابی به رشد اقتصادی و اشتغال فزاینده، کاهش فقر و تداوم آن می‌شود. همچنین اصول آن قابل زندگی (Livable)، رقابتی بودن (Competitive)، بانکی بودن (Bankable) و حکمروایی خود (governed) را در برمی‌گیرد.

عناصر سازنده و مراحل فرایند تهیه و اجرای سند راهبرد توسعه شهر برحسب ویژگی و نیاز شهرها به میزان قابل ملاحظه‌ای متنوع هستند. با این وجود، فرایند تهیه و اجرای سند به‌طور کلی از شش گام تشکیل می‌شود که عبارت‌اند از: گام نخست: برنامه‌ریزی کار (پروژه)، گام دوم: سنجش وضعیت، گام سوم: چشم‌انداز سازی، گام چهارم: تدوین راهبرد، گام پنجم: اجرا و گام ششم: پایش (پورا احمد، و همکاران، ۱۳۹۵: ۴۱).

تفاوت‌های مشخصی که بین نوع برنامه‌ریزی‌ها و برنامه‌ریزی سنتی وجود دارد را می‌توان در ذیل مشاهده کرد. ویژگی‌های

برنامه‌ریزی سنتی (برنامه‌ریزی جامع) بدین شرح‌اند: اهداف کالبدی در قالب ایجاد نظم و حفظ تعادل، جدایی روند تهیه و اجرای راهبرد (برنامه) ذهن‌گرایی و پرداختن به خرده‌کارهای مقطعی، عدم انعطاف‌پذیری در تطبیق با محیط پویای شهر و شهروندان، استفاده از برنامه‌های یکسان و دستورالعمل مشخص، تدوین برنامه توسط یک تیم مشخص. درحالی‌که برنامه‌ریزی راهبردی نوین (راهبرد توسعه شهری) در مقابل دارای ویژگی‌های زیر می‌باشد: اهداف خدماتی، رفاهی، محیط‌زیست، بهسازی محیط مسکونی، توجه به اجرا، کنترل و ارزیابی در حین تدوین برنامه، در نظر گرفتن نیازهای واقعی شهروندان، رعایت اصل انعطاف‌پذیری در تدوین و اجرای راهبردها، انعطاف‌پذیری در روش‌های اجرایی، مشارکت در برنامه‌ریزی راهبردی.

در این میان، شهرهای کشورهای درحال توسعه، از جمله ایران، چالش‌های متعددی مشاهده می‌شود، زیرا رویکرد اصلی در مدیریت و برنامه‌ریزی شهری ایران متکی به طرح جامع است که ناشی از برنامه‌ریزی سنتی (دید کلاسیک) است و بر توسعه، الگوها و کالبدی تأکید دارد. تهیه و اجرای طرح‌های جامع شهر در سیستم برنامه‌ریزی شهری ایران با هدف ایجاد محیطی برای رشد کالبدی متعادل شهر است. با این وجود، عملاً هزینه‌های بالایی را صرف هزینه و انرژی می‌کند و عمدتاً نتایج کارآمدی ندارد و اهداف موردنظر محقق نمی‌شوند. با این موضوع ای تحقیق به دنبال آینده‌پژوهی عوامل اثرگذار بر راهبرد توسعه شهری (CDS) در برنامه‌ریزی شهری ایران است.

گلکار و آزادی (۱۳۸۴) در مقاله‌ای با عنوان راهبرد توسعه شهر (CDS) چیست، با بررسی ابعاد مختلف طرح راهبرد توسعه شهری و معرفی و بیان مفاهیم و تعاریف و اهداف کلی به توضیحی نسبتاً جامع در مورد CDS پرداخته. همچنین به معرفی و بررسی اسناد راهبرد توسعه شهری اشاره کردند و با بررسی محتوای سند به شرح و تفضیل در مورد آن پرداخته‌اند. درنهایت به اهمیت تهیه سند چشم‌انداز طرح راهبردی و ارتباط آن با نهاد مدیریت شهری اشاره شده است. تقوایی و همکاران (۱۳۸۵) در مقاله‌ای تحت عنوان تحلیلی بر برنامه‌ریزی توسعه شهری، به رویکرد برنامه‌ریزی توسعه شهری پرداخته و در نتیجه اعلام می‌دارند که به خاطر عدم مطلوبیت و عدم کارایی مناسب طرح‌های جامع یا تفصیلی، بهتر آن است که از برنامه‌ریزی توسعه راهبرد شهری بهره گرفته شود. رفیعیان و شاهین راد (۱۳۸۷) در مقاله‌ای با عنوان راهبرد توسعه شهر در جهت تحقق برنامه‌ریزی توسعه شهری، با استفاده از روش توصیفی تحلیلی و تأکید بر برنامه‌ریزی شهر کرمان، و با تأکید بر نمونه عملیاتی کرمان و پرداختن به آن اثرات موثر در حوزه مدیریت توسعه شهری را مشخص نموده‌اند. اشرفی (۱۳۸۸) در مقاله‌ای با عنوان CDS رویکردی جدید در برنامه‌ریزی شهری در رویکردی تحلیلی، به بررسی کلی راهبرد توسعه شهری و استفاده از آن در برنامه‌ریزی شهری و بررسی شاخصه‌ای موردنظر CDS و اهداف آن پرداخته است. حاتمی نژاد و فرجی ملایی (۱۳۹۰) در مقاله‌ای با عنوان امکان‌سنجی اجرای طرح‌های راهبرد توسعه شهری (CDS) در ایران، با استفاده از روش توصیفی تحلیلی و همچنین استفاده از مدل (SWOT) به این نتیجه رسیده‌اند که امروزه با توجه به شرایط موجود، تغییرات اساسی در جهت به‌کارگیری راهبرد توسعه شهری امری ضروری و واجب است و ضعف‌های موجود مانند ضعف ساختاری مدیریت شهری ظرفیت مناسبی جهت اجرای طرح‌های راهبرد توسعه شهری را ندارد و نیازمند تحولاتی اساسی است. حسین زاده دلیر و همکاران (۱۳۹۰) در مقاله‌ای با عنوان درآمدی بر رویکرد جدید راهبرد توسعه شهری (CDS) در فرایند برنامه‌ریزی شهری با تأکید بر چالش‌های فراروی طرح‌های جامع در ایران، به بررسی ابعاد فرایند برنامه‌ریزی و توسعه شهرها پرداخته. همچنین به معضلات عدم توجه به شهرها در جهان سوم اشاره دارد و بحث عدالت اجتماعی شهرها و اهمیت طرح راهبرد توسعه شهری. محمدپور زرنندی (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان جایگاه آموزش در توسعه پایدار شهری، به اهمیت بحث پایداری و توسعه پایدار شهری پرداخته و اهداف توسعه پایدار را بیان نموده. همچنین در ادامه به بعضی از معضلات اساسی توسعه پایدار شهری در قرن جدید مانند فقر شهری اشاره دارد و یکی از راهکارهای

تحقق توسعه پایدار را آموزش آن می‌داند. در آخر به چشم‌انداز آینده آموزش توسعه پایدار شهری و توسعه پایدار و جهانی‌شدن اشاره دارد که اهمیت بالایی در تحقق اهداف توسعه پایدار شهری به دنبال دارد. هاشم‌زاده قلعه‌جوق (۱۳۹۴) رساله‌ای با عنوان "تدوین راهبردهای توسعه منطقه‌ای با محوریت نظریه پایه توسعه استان (مطالعه موردی: استان آذربایجان غربی)" انجام داده است. مطابق با مأموریت‌های اصلی استان در نظریه پایه توسعه، اولویت‌ها و وظایف مناطق برنامه‌ریزی به صورت "توسعه بازرگانی و تجارت، استفاده حداکثر از قابلیت‌های کشاورزی و گردشگری" برای منطقه شمالی، "توسعه صنعت و معدن، استفاده حداکثر از قابلیت‌های بازرگانی و گردشگری" برای منطقه مرکزی و نهایتاً "استفاده حداکثر از قابلیت‌های کشاورزی، توسعه صنعت و گردشگری" برای منطقه جنوبی استان تعیین و مشخص گردیده است. حقیقت سیدانی (۱۳۹۶) در پایان‌نامه‌ای با عنوان "شناسایی پیشران‌های توسعه منطقه‌ای با رویکرد انطباقی طرح‌های فرادست (مطالعه موردی: استان گیلان)" نشان داد که متغیرهای کلیدی راهبردی توسعه استان گیلان در افق ۱۴۱۰ شامل جمعیت و مهاجرت، شیوه مدیریت کلان کشور، تکنولوژی تولید، سرمایه‌گذاری بخش دولتی، منابع آب، محیط‌زیست، صادرات محصول، توسعه دانش‌بنیان، مخاطرات طبیعی، سرمایه‌گذاری خارجی، بهره‌وری تولید و توسعه گردشگری می‌باشد. همچنین اولویت‌بندی قابلیت‌های توسعه استان به ترتیب به صورت گردشگری، زراعت، صنایع تبدیلی و تکمیلی کشاورزی، فعالیت‌های بازرگانی و ... می‌باشد. ندایی و طوسی (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان "کاربست روش‌شناسی آینده‌نگاری راهبردی در برنامه‌ریزی توسعه فضایی؛ مورد پژوهی سناریو نگاری منطقه کلان‌شهری کرج" بر اساس نتایج و در راستای خلق گزینه‌های مختلف تصمیم‌گیری، سازگارترین سناریو تداوم روندهای فعلی (سناریوی روند) به دست آمد. الگوی نظام مراکز تک مرکزی، متشکل از نواحی یکپارچه بالقوه (PIA)، ساختار فضایی کریدوری به محوریت بزرگراه تهران- قزوین، ایفاگر نقش مکمل قطب کشاورزی منطقه با نظام مدیریتی به رهبری استاندار تهران از ویژگی‌های اصلی این سناریو به شمار می‌روند. دادفر و همکاران (۱۳۹۷) در مقاله‌ای تحت عنوان "ارائه فرآیند پیشنهادی تدوین طرح‌های توسعه شهری بر مبنای رویکرد آینده‌نگاری" فرآیند پیشنهادی دارای هفت مرحله اصلی درک کردن، جمع‌آوری اطلاعات، تحلیل اطلاعات، غربال‌سازی و تفسیر اطلاعات، آینده‌نگاری، خروجی‌ها (ارزیابی و تصمیم)، پیاده‌سازی و اجرا را ارائه می‌دهند. کیانی و افضلی (۱۴۰۰) در پژوهشی با عنوان "مدل ارزیابی تحقق‌پذیری برنامه‌ریزی راهبردی در شهرسازی ایران" به این نتیجه می‌رسند که عامل کالبدی بیشترین بار عاملی را با ۰/۹۸ به خود اختصاص داده است و بیشتر از سایر عوامل بر تحقق‌پذیری طرح راهبردی موثر بوده است. بعد از عامل بودجه‌بندی قرار دارد که با بار عاملی ۰/۹۴ در رتبه دوم قرار گرفته است. عامل‌های سیاسی و محیطی نیز با بارهای عاملی ۰/۹۳ و ۰/۸۸ در رتبه‌های بعدی قرار گرفته‌اند. دانشور و صابری (۱۴۰۰) در مقاله‌ای با عنوان "آینده‌پژوهی راهبردی کلان‌شهر اصفهان (بر مبنای آنالیز چالش‌ها با مدل علت و معلولی)" نشان می‌دهند که مهم‌ترین راهبردهای برون‌رفت از معضلات کلان‌شهر اصفهان برنامه‌ریزی و دیدگاه یکپارچه به مسائل شهری و استقرار مدیریت یکپارچه شهری، تهیه و تدوین طرح جامع شهری با رویکردهای نوین و برنامه‌ریزی با مشارکت مردم (مردم برای مردم) است.

مبانی نظری

توسعه پایدار شهری

مفهوم "توسعه پایدار" نخستین بار توسط کمیسیون جهانی محیط‌زیست و توسعه (WCED) در سال ۱۹۸۷ میلادی، و در گزارش معروف به گزارش برانت لندن، مطرح شد. بر این اساس توسعه پایدار، توسعه‌ای است که نیازهای نسل حاضر را بدون مصالحه با نسل‌های آینده درباره نیازهای آن تأمین کند. سپس در ریودوژانیرو در سال ۱۹۹۲ میلادی، در کنفرانس

توسعه و محیط‌زیست سازمان ملل متحد (UNCED) اصول توسعه پایدار تهیه و تدوین شد. نطفه اصلی شکل‌گیری بحث توسعه پایدار با تأکید بر رویکردهای زیست‌محیطی بود، اما به سرعت این اصطلاح در حوزه‌های مختلف مطرح و به یکی از اصلی‌ترین مباحث هر رشته‌ای تبدیل شد (نقی زاده و محتشم امیری، ۱۳۹۲). توسعه‌ای است که به نیازهای مردم شهر پاسخ گوید، اما بقا و دوام آن نیز تضمین گردد؛ درعین حال آب، خاک و هوا یعنی سه عنصری که برای حیات انسان ضروری است آلوده و بلااستفاده نگردد. توسعه پایدار شهری مستلزم کاهش مصرف مواد اولیه، داشتن بافت شهری کوچک و منسجم و تولید انرژی از منابع ناآلاینده، کشت گیاهان و توسعه فضای سبز و بازیابی زباله در محل است. شهرهایی که وابستگی به اتومبیل در آن‌ها کمتر است، متمرکزند و الگوی استفاده از زمین نیز در آن‌ها متراکم است، یعنی اینکه جمعیت و محل‌های اشتغال بیشتری در هر واحد سطح متمرکزترند. در این شهرها مردم گرایش بیشتری به پیاده‌روی، دوچرخه‌سواری و استفاده از حمل‌ونقل عمومی دارند. این شرایطی است که به دلیل راحتی، آسانی و سرعت وسایل نقلیه برای انسان امروز فراهم آمده است، اما در صورت بی‌توجهی به معیارهای توسعه پایدار شهری می‌تواند آینده انسان را به خطر اندازد. در جای دیگر، شهرها برای سرمایه‌گذاری در فعالیت‌ها و بخش‌های مختلف مانند تلفن همراه، گردشگری، جمعیت، صندوق‌های عمومی و رویدادهای برجسته مانند بازی‌های المپیک رقابت می‌کنند. آن‌ها با مونتاژ یک نیروی کار ماهر و تحصیل کرده، ارائه زیرساخت مدرن کارآمد، ایجاد یک بازار زمین و دارایی انعطاف‌پذیر، اجرای سیستم‌های واکنشی برای حاکمیت محلی، حمایت از استانداردهای بالای زیست‌محیطی، و ارائه کیفیت زندگی بالا رقابت می‌کنند (Jileta, 2020: 3).

در سپتامبر سال ۲۰۱۵ میلادی سران دولت‌ها با تصویب دستور کار ۲۰۳۰ بر تعیین مسیری به سوی توسعه پایدار توافق کردند. این دستور کار که حاوی ۱۷ آرمان و ۱۶۹ هدف است اهداف عملیاتی کمی در ابعاد اجتماعی، اقتصادی و محیط‌زیستی توسعه پایدار در نظر گرفته که باید تا سال ۲۰۳۰ تحقق یابند. این اهداف چارچوبی برای اقدامی مشترک با عنوان "برای مردم، زمین و شکوفایی" تدوین کرده‌اند که باید توسط همه کشورها و بهره‌وران اجرایی شود (شکل ۱). هدف از پایداری شهری دستیابی به تعادل بین توسعه شهری و حفاظت از محیط‌زیست است که از نظر اجتماعی از لحاظ جنبه‌هایی همچون درآمد، اشتغال، مسکن، خدمات اساسی، زیرساخت‌ها و حمل‌ونقل عادلانه باشد چراکه شرایط کالبدی سکونتگاه‌های غیررسمی به شدت بر کیفیت زندگی جوامع تأثیر می‌گذارد (Montoya et al., 2020: 2). دستیابی به این هدف زمانی میسر خواهد بود که این نوع توسعه به بطن اصلی برنامه‌های توسعه رسوخ کند. به عبارتی توزیع بهینه خدمات و امکانات به گونه‌ای هدایت شود که به نفع تمامی اقشار و گروه‌های اجتماعی جامعه تحقق عدالت اجتماعی و فضائی باشد (نظم‌فر، ۱۳۹۵: ۷۴).

شکل ۱. آرمان‌های توسعه پایدار (United Nations General Assembly, 2015)

هدف اول: محو فقر در کلیه اشکال آن در همه‌جا، هدف دوم: محو گرسنگی، دستیابی به امنیت غذایی و بهبود تغذیه و ترویج کشاورزی پایدار، هدف سوم: تضمین زندگی سالم و ترویج رفاه برای همه در همه گروه‌های سنی، هدف چهارم: تضمین آموزش با کیفیت برابر و ترویج فرصت‌های یادگیری مادام‌العمر برای همه، هدف پنجم: دستیابی به برابری جنسیتی و توانمندسازی همه زنان و دختران، هدف ششم: تضمین در دسترس بودن و مدیریت پایدار آب و فاضلاب برای همه، هدف هفتم: تضمین دسترسی به انرژی ارزان، قابل‌اتکا، پایدار و پیشرفته برای همه، هدف هشتم: ترویج رشد اقتصادی پایدار و فراگیر، اشتغال کامل و بهره‌ور و مناسب برای همه، هدف نهم: ایجاد زیرساخت‌های مناسب، ترویج صنعتی شدن پایدار و فراگیر و ترویج ابتکار، هدف دهم: کاهش نابرابری داخل کشورها و میان آن‌ها، هدف یازدهم: امن و پایدار نمودن شهرها و مکان‌های اسکان بشری و مقاوم نمودن آن‌ها در برابر حوادث به‌صورت فراگیر، هدف دوازدهم: تضمین الگوهای مصرف و تولید پایدار، هدف سیزدهم: اقدام فوری برای مقابله با تغییرات آب‌وهوا و تأثیرات آن، هدف چهاردهم: حفاظت و استفاده پایدار از اقیانوس‌ها، دریاها و منابع دریایی برای توسعه پایدار، هدف پانزدهم: حفاظت، بازسازی و ترویج استفاده پایدار از اکوسیستم‌های (زیست‌بوم‌های) خاکی، مدیریت پایدار جنگل‌ها، مقابله با بیابان‌زایی و متوقف نمودن و معکوس کردن جریان نشست زمین و متوقف نمودن از دست رفتن تنوع زیستی، هدف شانزدهم: ترویج جوامع صلح‌آمیز و فراگیر برای توسعه پایدار، در اختیار قرار دادن عدالت برای همه و ساخت نهادهای موثر، پاسخگو و فراگیر در همه سطوح، هدف هفدهم: تقویت ابزار لازم برای اجرا و احیای همکاری جهانی جهت توسعه پایدار (سازمان ملل متحد، ۲۰۲۰).

با توجه به تعاریفی که از توسعه، فرهنگ و پایداری ارائه گردید، باید دید که برای پایداری در شهرها به‌ویژه در برنامه‌ریزی شهری به چه نکاتی باید توجه نمود و از نظر اهمیت موضوع چگونه می‌توان آن را به‌عنوان یک فرهنگ در بین مردم جای داد، به‌ویژه در جهانی که زندگی شهری رو به رشد و توسعه است و در شهرهای بزرگ ضرورت این ماندگاری درگرو مطالعات پیوسته و گسترده فرهنگی و شهرسازان است. سلمن در ۱۹۹۵ برای پایداری در شهرها زمینه‌های فعالیتی زیر را به شهرسازان توصیه می‌کند که عبارت‌اند از:

- ۱) حمایت از سرمایه‌های طبیعی حساس مانند دفاع از کیفیت هوا، دفاع از کیفیت آب، دفاع از زیستگاه‌های عمده و حداقل بهره‌برداری از منابع تجدید ناپذیر.
- ۲) حفاظت و نگهداری از منابع طبیعی مانند به‌کارگیری اهرم‌های شهرسازی در حفظ منابع طبیعی، حداکثر استفاده از توان‌های احیاء و بازسازی، فعال نگه‌داشتن مستمر کاربری‌های شهری، و ایجاد فضاهای سبز به‌عنوان یک راهبرد.

- (۳) آینده‌نگری در تصمیمات مانند برنامه‌ریزی با افق بلندمدت، توجه به ارزش واقعی منابع طبیعی در تصمیم‌گیری‌ها، استفاده از امتیازهای خاص در تصمیم‌گیری، و استفاده از روش ارزیابی در تصمیم‌گیری.
- (۴) عدالت اجتماعی در جامعه و در بین نسل‌ها، همانند توجه به آثار زیست‌محیطی در خارج از محدوده شهر، پیگیری مستمر از وضعیت کیفیت محیط، الزام همبستگی با سازمان‌ها و نهضت‌های خارجی، و نظارت بر فعالیت‌های صنعتی برای آگاهی از تولید و دفن ضایعات صنعتی.
- (۵) چرخه سالم توسعه مانند حداکثر استفاده از ارزیابی زیست‌محیطی در ارزیابی پروژه‌های عمرانی، سازگاری و هماهنگی سیاست‌های توسعه، استفاده از روش‌های برنامه‌ریزی محیط‌زیست بر اساس ظرفیت‌ها و آستانه‌ها، معرفی نمونه‌های موفق در شهرها در زمینه انرژی، مواد و حمل‌ونقل، در دسترس بودن اطلاعات زیست‌محیطی صحیح و کامل برای مدیران و تصمیم‌گیرندگان.
- (۶) ترغیب و تشویق شهروندان نظیر تصمیم‌گیری شفاف، نقش خلاقانه مدیران، اتخاذ سیاست مناسب برای یارانه‌ها، و طرح‌های توسعه‌ای که ارتباط و همفکری را ارتقا بخشد.
- (۷) استفاده از محصولات بادوام مانند سعی در توافق و حل‌وفصل مسائل. نظارت بر تولید کالاها، استفاده از ابتکارات جدید (لطیفی، ۱۳۸۲: ۱۳۹)

چشم‌انداز آینده آموزش توسعه پایدار شهری

زیست‌پذیری، خود یک مفهوم کلی است که با تعدادی از مفاهیم و اصطلاحات دیگر مانند پایداری، کیفیت زندگی و کیفیت مکان، و اجتماعات سالم در ارتباط است (خراسانی، ۱۳۹۵: ۹). از مهم‌ترین عوامل موثر در زیست‌پذیری می‌توان از سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های موجود حمل‌ونقل عمومی، افزایش تعداد نقاط دارای دسترسی به حمل‌ونقل عمومی و توسعه سلامت از طریق فراهم آوردن شرایط حرکت پیاده و دوچرخه، بهبود امنیت حمل‌ونقل، حفاظت از محیط‌زیست، حفاظت از موجودی‌های تاریخی و فرهنگی نام برد (اکبری و همکاران، ۱۳۹۸: ۹). عقلانی‌ترین دلیل برای جهانی شدن، توسعه پایدار است که هم‌زمان با توسعه اقتصادی و پیشرفت اجتماعی، بر ضرورت توجه به محیط‌زیست و حفظ منابع طبیعی نیز تأکید می‌کند. توسعه پایدار را می‌توان مدیریت روابط سیستم‌های انسانی و اکوسیستم‌های طبیعی با هدف استفاده پایدار از منابع، به‌منظور تأمین رفاه نسل‌های حال و آینده تعریف کرد. واقعیت‌ها حاکی از آن هستند که دخالت‌های نسنجیده بشر و استفاده افراطی از منابع طبیعی، نظم اکوسیستم را مختل کرده است. از این رو لازم است که کلیه کشورهای جهان، از فرصت‌ها و امکانات برآمده از روند جهانی شدن، بهره‌گیری کنند و با اعمال نفوذ در روند مزبور، آن را در مسیر توسعه پایدار هدایت کنند (محمدپور زرنندی، ۱۳۹۴: ۱۲۱).

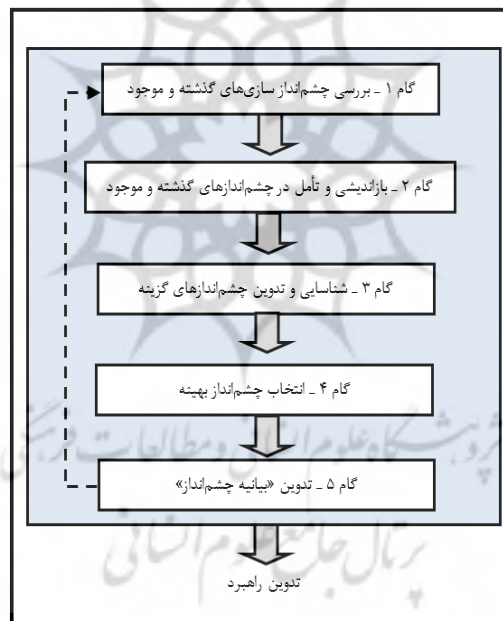
راهبرد توسعه شهری CDS

با توجه به اهمیت برنامه‌ریزی راهبردی در سطح شهرها، بانک جهانی با همکاری مرکز سکونتگاه‌های سازمان ملل متحد، در سال ۱۹۹۹، سازمان ائتلاف شهرها را با هدف بهبود شرایط زندگی در کشورهای درحال توسعه به وجود آوردند. در کل برنامه‌ریزی راهبردی شیوه‌ای سیستماتیک در جهت ایجاد پیوستگی بین اقدامات اولویت‌دار است. طرح‌هایی با عنوان راهبرد توسعه شهری و ارتقاء کیفیت زندگی و بهبود مدیریت شهری به وجود آمد (رضایی و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۱۱). راهبرد توسعه شهری به‌عنوان جدیدترین رویکرد در برنامه‌ریزی کلیت، سرزندگی، تنوع و زیبایی را که در شهرسازی مدرن کم‌رنگ شده دوباره به شهرها بازگرداند (مرصوصی و همکاران، ۱۳۹۳: ۴۰). راهبرد توسعه شهری CDS فرآیندی است که

در خلال آن چشم‌انداز توسعه شهری هر شهر به‌گونه‌ای تهیه می‌شود که بر اساس آن برنامه اقدامات عملی کوتاه‌مدت تدوین می‌گردد. همچنین راهبرد توسعه شهری ابزاری است که کمک می‌کند تا یک شهر از پتانسیل‌های شهرنشینی بهره‌برداری کند. راهبرد توسعه شهری به‌عنوان جدیدترین رویکرد در برنامه‌ریزی کلیت، سرزندگی، تنوع و زیبایی را که در شهرسازی مدرن کمرنگ شده دوباره به شهرها بازگرداند. به‌عبارت‌دیگر توسعه پایدار مفهومی چندبعدی و دارای ابعاد اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی است. راهبردی، بر سرمایه‌های درون جامعه شهری و شیوه‌های مشارکتی، دموکراتیک، سیستمی و سلسله‌مراتبی تأکید دارد و بر آن است که زمینه‌های برخوردار شدن شهروندان از زندگی و خدمات پایه شهری را فراهم ساخته، شعار «شهر برخوردار» یا «شهر کامل»^۱ را در برابر «شهر محروم» یا «شهر فاصل‌آ»^۲ احیا کند (کریمی و همکاران، ۱۳۹۷: ۹۴).

چشم‌انداز سازی^۳ توسعه شهری

چشم‌انداز سازی وضعیت ایده‌آل و آینده‌نگری از جایگاهی است که یک جامعه می‌خواهد به آن برسد. یک چشم‌انداز باید الهام‌بخش، چالش‌برانگیز و مرجعی باشد که تمام اهداف شهر از آن ناشی می‌شود و نیز تصویر کلی از آینده باشد که شهر می‌خواهد بدان برسد (زیاری و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۸۶). برای این منظور جلساتی با گروه‌های مختلف مردمی و بازیگران کلیدی، تشکیل شده و بر اساس نظرات آنان، چشم‌اندازهای مطرح، بررسی نهایی می‌شوند (گلکار، ۱۳۸۴: ۴).

شکل ۲. فرایند چشم‌انداز سازی CDS

منبع: (گلکار، ۱۳۸۴: ۴)

درواقع چشم‌انداز سازی تلاش می‌کند تا به این سؤال پاسخ دهد که "این شهر توان بالقوه چه چیزی شدن را دارد" و غالباً به‌صورت متن کوتاهی متشکل از چند جمله بیان می‌شود. این متن کوتاه که "بیانیه چشم‌انداز" نامیده می‌شود باید ویژگی‌های مختلفی داشته باشد از جمله؛ واقع‌گرایانه و امکان‌پذیر، واضح و قابل قبول، پسنندیده و مطلوب، بلندپروازانه، تغییر

- 1 . Inclusive City
- 2 . Exclusive City
- 3 . Visioning

شرایط آینده را حتی الامکان پاسخ‌گویی کند، برانگیزاننده و بسیج کننده و هدایت‌گر وجهت ساز باشد. این رویکرد نوین در برنامه‌ریزی شهری امروزه در بیش از ۲۰۰ شهر جهان به کار بسته شده (شعبانی‌فرد، ۱۳۸۷: ۵۶۵). در کشور ایران نیز این طرح (CDS) در شهرهایی چون رامسر، لاهیجان، شاهرود، انزلی، اصفهان، قزوین و تهران به انجام رسیده است.

جدول ۱. چشم‌انداز آتی توسعه شهری در برخی از شهرهای جهان

ردیف	گونه چشم‌انداز شهر	مثال
۱	شهر آموزشی-دانشگاهی	آکسفورد (انگلستان)- بوستن ماساچوست (آمریکا)
۲	شهر حکومتی-دولتی	کانبرا (استرالیا)- واشینگتن (آمریکا)
۳	شهر تاریخی-گردشگری	اصفهان (ایران)- استانبول (ترکیه)- ونیز (ایتالیا)
۴	شهر سبز-گردشگری	لاهیجان (ایران)- رامسر (ایران)
۵	شهر تفریحی-گردشگری	لاس‌وگاس (آمریکا)
۶	شهر سینمایی	هالیوود (آمریکا)- بالی وود (هندوستان)
۷	شهر مذهبی- زیارتی	مشهد (ایران)- مکه (عربستان) - واتیکان (ایتالیا)
۸	شهر صنعتی	آبادان (ایران)
۹	شهر هوشمند- دانایی محور	تسوکوبا (ژاپن)- ردموند (آمریکا)
۱۰	شهر حمل‌ونقل	سنگاپور (سنگاپور)
۱۱	شهر تجاری- مالی	نیویورک (آمریکا)- لندن (انگلستان)
۱۲	شهر با چشم‌انداز ترکیبی	تهران (ایران)

منبع: (راهبرد توسعه شهری قزوین: ۱۳۸۹)

برنامه‌ریزی شهری مبتنی بر رویکرد CDS از کارایی و اثربخشی خوبی در کشورهای جهان بخصوص جهان سوم برخوردار است. تجارب موفق در بسیاری از شهرهای جهان بیانگر اجرای موفق راهبرد توسعه شهری در شهرهای جهان است. از جمله اسناد CDS که با رویکرد جامع تهیه شده‌اند می‌توان به نمونه‌های اسناد شهر کاتماندو (نیپال)، تعدادی از شهرهای چین و آدیس‌آبابا (اتیوپی) اشاره نمود. برای مثال راهبرد توسعه شهر کاتماندو از ده فصل تشکیل شده که محتوای فصول دربرگیرنده مطالعات برنامه‌ریزی شهری، اقتصادی شهری، نهادها، حمل‌ونقل شهری، مسکن، خدمات شهری، میراث فرهنگی، توسعه اجتماعی، محیط‌زیست و امور مالی شهرداری می‌شود (حسین زاده دلیر و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۸۹).

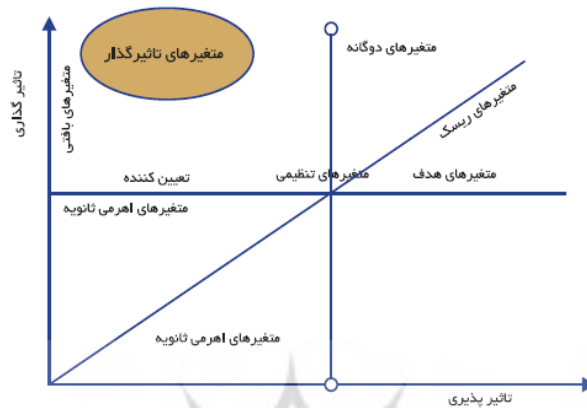
همچنین در همایش بین‌المللی راهبرد توسعه شهری که در ۱۸ دسامبر ۲۰۰۶ با عنوان " اهمیت راهبرد توسعه شهری (CDS) برای تقویت مدیریت شهری " در شهر حیدرآباد هندوستان برگزار شد، تجارب ملی و جهانی در راه‌اندازی طرح راهبرد توسعه شهری مورد بررسی قرار گرفت. در این همایش، چالش‌هایی که به موجب آن نیاز به تهیه طرح راهبرد توسعه شهری (CDS) از سوی حکومت محلی اعلام شد عبارت بودند از عدم توانایی شهرها در جذب رشد جمعیت شهری؛ ناکافی بودن مشاغل موجود و زمینه‌های اشتغال‌زایی؛ کمبود مسکن و زیرساخت‌ها و کمبود محیط‌های توانمند کننده توسعه در سطح ملی مانند نظام حمل‌ونقل و یا نظام مالی؛ در این همایش ویژگی‌های توسعه شهری کارآمد بدین ترتیب معرفی شد که شامل کاهش و جلوگیری از فقر؛ پایداری؛ کیفیت بالای سطح زندگی و برخورداری از استانداردها؛ جوامع مدنی سرزنده؛ و ارائه خدمات موثر و کارآمد (کاردار و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۸۶-۱۸۷).

روش پژوهش

در این پژوهش از طریق مطالعه منابع موجود در ادبیات، مصاحبه با افراد خبره در زمینه آینده‌پژوهی و استفاده از پرسشنامه به منظور نظرخواهی از متخصصین تلاش شد به هدف تحقیق پرداخته شود. این تحقیق به لحاظ هدف کاربردی و به لحاظ ماهیت توصیفی و تحلیلی می‌باشد. جامعه آماری این تحقیق، گروه دلفی می‌باشد که مجموعاً ۳۰ نفر انتخاب گردید و

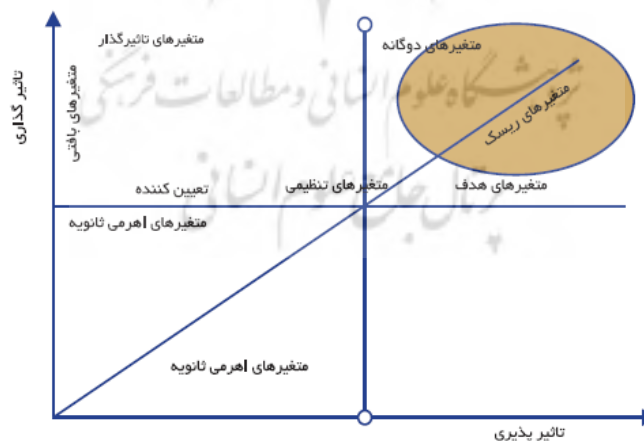
به صورت حضوری و از طریق ظرفیت فضای مجازی، مصاحبه برای بررسی آینده‌نگاری و عوامل تأثیرگذار و پیشران در توسعه راهبرد شهری انجام شد. به طور کلی در تکنیک مدل‌سازی ساختاری تفسیری متغیرهای زیادی وجود دارند که در ادامه به صورت خلاصه به آن‌ها اشاره می‌شود.

متغیرهای تعیین کننده "یا" "تأثیرگذار": این متغیرها بیشتر تأثیرگذار بوده و کمتر تأثیرپذیر می‌باشند. بنابراین سیستم بیشتر به این متغیرها بستگی دارد. این متغیرها در قسمت شمال غربی نمودار نمایش داده می‌شوند. متغیرهای تأثیرگذار، بحرانی‌ترین مؤلفه‌ها می‌باشند، زیرا که تغییرات سیستم وابسته به آن‌ها است و میزان کنترل بر این متغیرها بسیار مهم است.

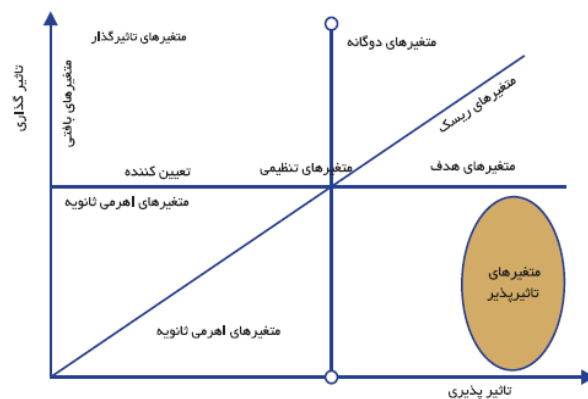
شکل ۳. وضعیت و موقعیت متغیرهای تأثیرگذار در تحلیل میک مک، منبع: (مولائی قلیچی، ۱۳۹۷: ۲۱۴)

متغیرهای دوجبهی: این متغیرها، هم‌زمان به صورت بسیار تأثیرگذار و بسیار تأثیرپذیر، عمل می‌نمایند. این متغیرها در قسمت شمال شرقی نمودار قرار می‌گیرند. طبیعت این متغیرها با عدم پایداری آمیخته است، زیرا هر عمل و تغییری بر روی آن‌ها، واکنش و تغییری بر دیگر متغیرها را به دنبال دارد این‌گونه نتایج و واکنش‌ها یک اثر بومرنگی را به همراه دارد که در نهایت باعث تشدید یا میرایی اثر و علامت اولیه می‌شود.

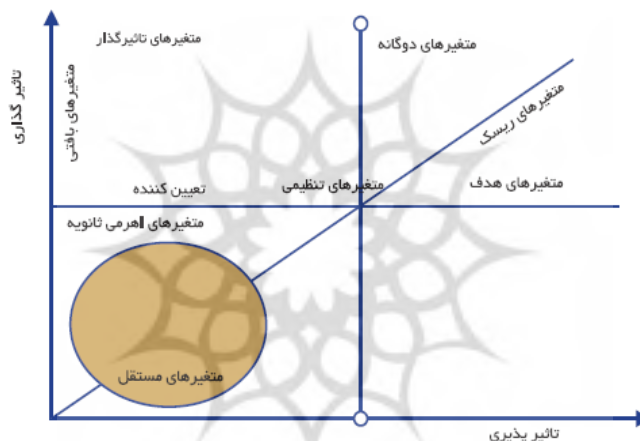
شکل ۴. وضعیت و موقعیت متغیرهای دوجبهی در تحلیل میک مک، منبع: (مولائی قلیچی، ۱۳۹۷: ۲۱۴)

متغیرهای تأثیرپذیر یا متغیرهای نتیجه: این متغیرها در قسمت جنوب شرقی نمودار قرار دارند. آن‌ها تأثیرگذاری پایین و تأثیری پذیری بسیار بالایی دارند. بنابراین آن‌ها نسبت به تکامل متغیرهای تأثیرگذار و دوجبهی، بسیار حساس می‌باشند. آن‌ها متغیرهای خروجی از سیستم هستند.

شکل ۵. وضعیت و موقعیت متغیرهای تأثیر پذیر در تحلیل میک مک، منبع: (مولائی قلیچی، ۱۳۹۷: ۲۱۵)

متغیرهای مستقل یا مستثنا: این متغیرها دارای تأثیرگذاری و تأثیرپذیری پایینی هستند. آن‌ها در قسمت جنوب غربی نمودار قرار داشته و گویا اصلاً ارتباطی با سیستم ندارند زیرا آن‌ها نه باعث توقف یک متغیر اصلی و نه باعث تکامل و پیشرفت آن در سیستم می‌شوند.

شکل ۶. وضعیت و موقعیت متغیرهای مستقل در تحلیل میک مک، منبع: (مولائی قلیچی، ۱۳۹۷: ۲۱۶)

یافته‌ها و بحث

در این قسمت به تحلیل عوامل موثر بر طرح راهبرد توسعه شهر پرداخته می‌شود. در این راستا از روش آینده‌پژوهی میک مک بهره گرفته شده است. مهم‌ترین دلیل استفاده از روش‌های آینده‌پژوهی این است که مشخص کنیم چه چیزهایی برای یک تصمیم‌گیری صحیح لازم است، اما در حال حاضر این اطلاعات در دست نیست. به کمک این اطلاعات می‌توان فرض‌ها را مشخص کرد تا امتحان شوند و در صورت لزوم تغییر یابند. روش تحلیل اثرات متقابل یا مقاطع از جمله روش‌های پرکاربرد در آینده‌پژوهی است. در عالم واقع اکثر رویدادها و مسائل به نحوی، با دیگر رویدادها و مسائل مرتبط هستند و تحلیل این روابط متقابل اهمیت دارد. در روش تحلیل اثرات متقابل تلاش می‌شود تا تأثیر (یا احتمال تأثیر) یک متغیر بر متغیر دیگر پیش‌نگری شود و مجموع این اثرات متقابل محاسبه شود. برای رسیدن به این هدف، میشل گوده فرانسوی تحلیل ساختاری با استفاده از نرم‌افزار میک مک را به‌عنوان یکی از اجزاء آینده‌نگاری راهبردی معرفی کرد (Gorane et al, 2012:55). شاخص‌های موثر بر راهبرد توسعه شهری (CDS)، در چهار بعد توسعه اقتصادی، محیطی - کالبدی، نهادی-سیاسی و اجتماعی - فرهنگی به شرح جدول ۲ است.

جدول ۲. شاخص‌های مؤثر بر راهبرد توسعه شهری (CDS)

شاخص‌های اجتماعی - فرهنگی	سرمایه‌گذاری آموزشی، تعلق مکانی، مشارکت مؤثر، مهارت‌های حرفه‌ای، سرمایه اجتماعی
شاخص‌های نهادی - سیاسی	اثربخشی دولت، دولت الکترونیک، برند سازی شهری، همکاری راهبردی و شبکه‌ای، تعامل جامعه
شاخص‌های محیطی - کالبدی	استفاده از حمل‌ونقل پایدار، اثرات زیست‌محیطی، شکل شهر و تراکم، دسترسی به خدمات عمومی، امنیت شخصی
شاخص‌های اقتصادی	رقابت‌پذیری شهری، میزان درآمد، میزان نوآوری اقتصادی، میزان تحقیق و توسعه، سرمایه‌گذاری دولتی و بخش خصوصی

(Yigitcanlar & Lonnqvist, 2012:77)

در پژوهش حاضر تمامی ۲۰ عامل مؤثر بر راهبرد توسعه شهری وارد نرم‌افزار شده و برای هر یک نشانگر کوتاه در نظر گرفته شد.

جدول ۳. عوامل مؤثر بر راهبرد توسعه شهری (CDS)

SHORT LABEL	LONG LABEL	N°	SHORT LABEL	LONG LABEL	N°
Transport	حمل‌ونقل پایدار	۱۱	Government	اثربخشی دولت	1
Environmen	اثرات زیست‌محیطی	۱۲	Electronic	دولت الکترونیک	2
Formd	شکل شهر و تراکم	۱۳	Strategic	برنامه‌ریزی راهبردی	3
Service	دسترسی به خدمات عمومی	۱۴	Branding	برند سازی شهری	4
Safety	امنیت شخصی	۱۵	Partnershi	همکاری راهبردی و شبکه‌ای	5
Education	سرمایه‌گذاری آموزشی	۱۶	Community	تعامل جامعه	6
Taalogh	تعلق مکانی	۱۷	Income	میزان درآمد	7
Participat	مشارکت مؤثر	۱۸	UCI	رقابت‌پذیری شهری	8
Skill	مهارت‌های حرفه‌ای	۱۹	Innovation	نوآوری اقتصادی	9
Social cap	سرمایه اجتماعی	۲۰	Invest	سرمایه‌گذاری دولتی و بخش خصوصی	10

جدول ۴. ماتریس اثرات متقاطع

	1: Government	2: Electronic	3: Strategic	4: Branding	5: Partnershi	6: Community	7: Income	8: UCI	9: Innovation	10: Invest	11: Transport	12: Environmen	13: Formd	14: Service	15: Safety	16: Education	17: Taalogh	18: Participat	19: Skill	20: Social cap
1: ثربخشی دولت	0	3	3	2	3	1	3	2	3	3	3	3	3	3	2	3	3	1	2	1
2: دولت الکترونیک	3	0	1	2	1	1	3	2	3	3	0	2	0	2	3	3	1	3	2	1
3: برنامه‌ریزی راهبردی	2	2	0	1	3	3	2	3	2	2	2	2	2	3	3	3	2	3	3	3
4: برندسازی شهری	3	3	3	0	3	1	3	3	3	3	2	1	3	3	3	2	3	2	3	3
5: همکاری راهبردی و شبکه‌ای	3	3	3	2	0	3	2	3	3	2	1	1	2	1	2	3	2	1	3	2
6: تعامل جامعه	3	1	2	0	3	0	1	2	2	2	1	1	2	3	3	2	3	2	2	1
7: میزان درآمد	3	0	2	0	3	1	0	3	2	1	0	0	0	0	0	2	0	0	3	0
8: رقابت‌پذیری شهری	3	3	3	3	2	3	3	0	3	3	3	2	3	3	3	0	2	3	3	3
9: نوآوری اقتصادی	3	3	3	2	2	0	3	3	0	3	0	0	3	3	3	1	0	3	3	1
10: سرمایه‌گذاری دولتی و بخش خصوصی	3	3	2	3	3	3	1	3	2	0	1	0	0	3	2	1	0	0	3	1
11: حمل و نقل پایدار	3	2	3	3	2	0	3	2	1	0	0	3	3	3	3	0	0	1	0	0
12: اثرات زیست‌محیطی	3	3	3	1	3	2	3	3	3	0	3	0	3	3	2	0	0	2	0	0
13: شکل شهر و تراکم	3	0	3	3	3	0	2	2	0	3	3	0	2	2	2	0	2	0	2	0
14: دسترسی به خدمات عمومی	3	3	3	3	2	3	3	3	3	1	3	3	3	0	3	3	0	3	2	0
15: امنیت شخصی	3	3	3	1	0	3	1	2	2	2	3	0	3	3	0	0	0	2	0	0
16: سرمایه‌گذاری آموزشی	3	3	3	3	2	3	3	2	0	1	0	2	2	1	0	2	2	0	3	0
17: تعلق مکانی	2	0	3	2	0	1	0	2	1	1	1	1	1	1	1	0	2	0	0	0
18: مشارکت مؤثر	3	3	2	3	2	2	3	3	2	1	0	0	0	0	2	0	0	0	1	1
19: مهارت‌های حرفه‌ای	2	2	1	2	1	2	2	2	3	1	0	1	0	1	0	2	0	1	0	1
20: سرمایه اجتماعی	0	2	0	2	0	1	0	2	2	2	0	0	3	2	0	3	3	0	3	0

© LIBROR-EPIYAL-MICMAC

پس از شناسایی متغیرها، اولین مرحله، تشکیل ماتریس مقایسات زوجی مستخرج از نشست‌های دلفی مدیران (در مجموع ۳۰ نفر) می‌باشد که در آن میزان تأثیر هر یک از متغیرها بر سایر متغیرها سنجیده شده است.

تجزیه و تحلیل میک مک نشان می‌دهد که اقداماتی که در ناحیه نفوذ قرار دارند از قدرت نفوذ بالا و میزان وابستگی کم برخوردار هستند. به عبارتی می‌توان بیان نمود که این اقدامات بر سایر اقدامات تأثیر می‌گذارند و لیکن از اقدامات دیگر کمتر تأثیر می‌پذیرند. نرم‌افزار میک مک در مجموع دو نوع تحلیل و نمودار و گراف تحلیلی را نشان می‌دهد؛ یکی اثرات مستقیم و دیگری اثرات غیرمستقیم. تحلیل اثرات مستقیم در واقع نتیجه برهمکنش داده‌های ماتریس اولیه است و تحلیل اثرات غیرمستقیم نتیجه محاسبه توان‌های بالاتر و تکرار ماتریس اولیه است که در این پژوهش بر اساس پیشنهاد اولیه نرم‌افزار و ۲ مرتبه تکرار، انتخاب شده است.

تحلیل اثرات مستقیم می‌تواند ویژگی‌های آتی هریک از عوامل را در محیط شکل گرفته از همه عوامل تبیین نماید و در نهایت به منظور تحلیل کلیدی‌ترین و اثرگذارترین عامل باید از مقایسه دو تحلیل اثرات مستقیم و غیرمستقیم بهره برد. در جدول ۵ ویژگی‌های ماتریس اثرات مستقیم یا MDI مشخص شده است.

جدول ۵. ویژگی‌های اثرات مستقیم

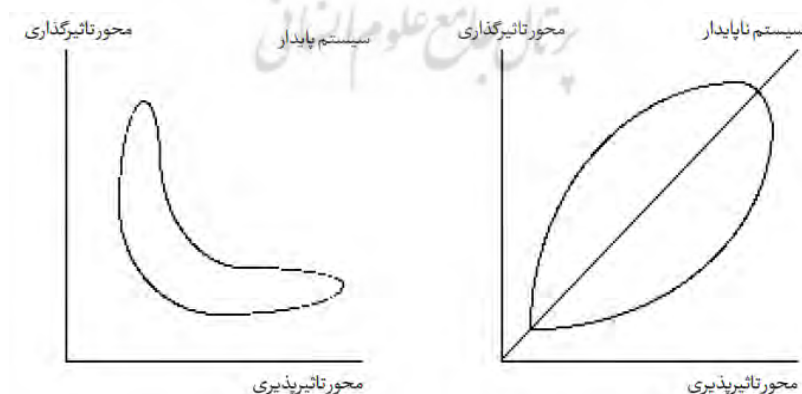
شاخص	اندازه ماتریس	تعداد تکرار	بدون تأثیر (صفر)	تأثیر اندک (یک)	تأثیر میانه (دو)	تأثیر زیاد (سه)	مجموع	میزان پرشدگی
مقدار	۲۰	۲	۹۳	۵۶	۹۴	۱۵۷	۳۰۷	۷۶,۷۵

علاوه بر این، تعداد تکرار محاسبه اثرات متقاطع در ماتریس موردنظر برابر با ۲ مرتبه صورت گرفته است. لازم به توضیح است که تکرار ۲ مرتبه‌ای پیشنهاد پایه نرم‌افزار میک مک برای رسیدن به پایداری این ماتریس بوده است.

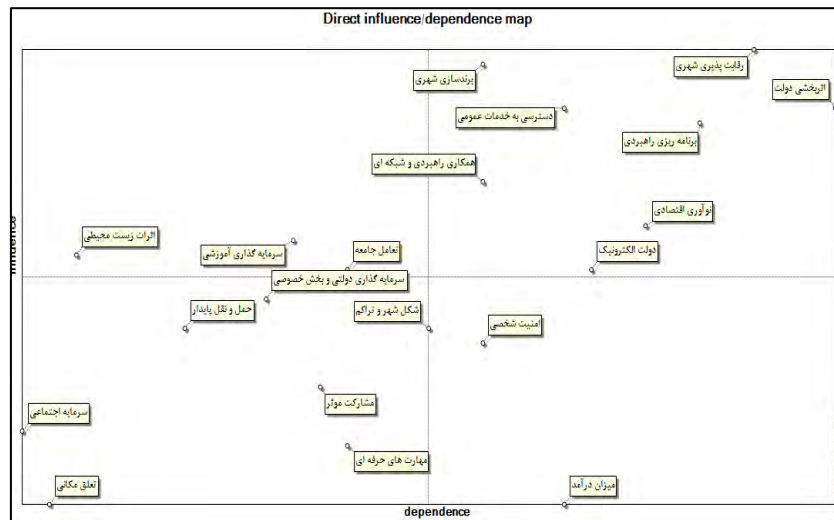
جدول ۶. تعداد تکرار محاسبه ماتریس اثرات متقاطع

وابستگی (DEPENDENCE)	تأثیر (INFLUENCE)	تکرار (ITERATION)
۹۰٪	۹۴٪	۱
۱۰۴٪	۱۰۰٪	۲

شیوه توزیع و پراکنش متغیرها در صفحه پراکندگی، حاکی از میزان پایداری و یا ناپایداری سیستم است. در روش تحلیل اثرات متقاطع اگر نمودار حاضر به صورت L باشد نشان‌دهنده سیستم پایدار است، چرا که عوامل به‌طور کلی یا اثرگذارند یا اثرپذیر و عوامل دوگانه و پیچیده اندکی قرار دارد. اما اگر نمودار حاصل به فرم بیضی کشیده حول محور قطری نمودار قرار بگیرد، نشان‌دهنده سیستم ناپایدار می‌باشد.

شکل ۸. الگوی سیستم پایدار و ناپایدار، منبع: (نعیمی و پورمحمدی، ۱۳۹۵: ۲۲:۵۹؛ Godet, et al., 2003)

شکل ۹. توزیع متغیرها

نتایج نشان می‌دهد اغلب متغیرها در اطراف محور قطری صفحه پراکنده‌اند. به‌غیر از چند عامل محدود که نشان می‌دهند دارای تأثیرگذاری بالایی در سیستم هستند، بقیه متغیرها از وضعیت تقریباً مشابهی نسبت به یکدیگر برخوردارند. متغیرها دارای دو نوع تأثیرند، تأثیرات مستقیم و تأثیرات غیرمستقیم که در ادامه به تشریح آن پرداخته می‌شود.

ارزیابی تأثیرگذاری و تأثیرپذیری مستقیم و غیرمستقیم متغیرها

در این بخش برای تحلیل تأثیرات متغیرها، هر کدام از روابط متغیرها توسط نرم‌افزار MICMAC سنجیده شده و با توجه به جدول ۷ میزان و درجه تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم متغیرها بر یکدیگر به‌دست آمده است.

جدول ۷. میزان تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم متغیرها بر یکدیگر

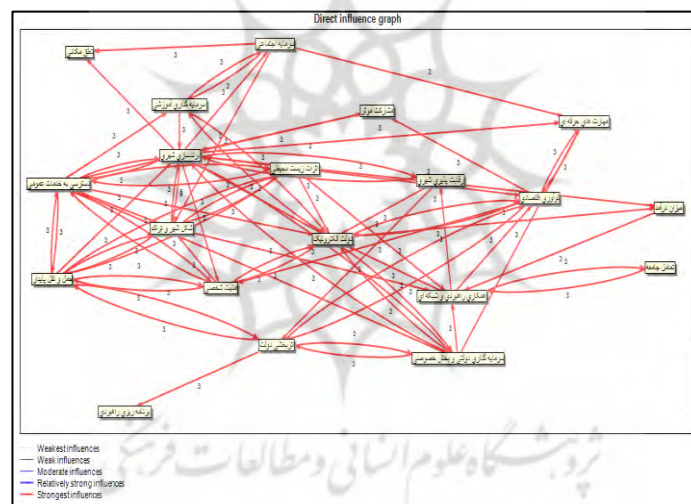
N°	متغیر	اثرات مستقیم		اثرات غیرمستقیم	
		میزان	میزان	میزان	میزان
		تأثیرپذیری	تأثیرگذاری	تأثیرپذیری	تأثیرگذاری
1	اثربخشی دولت	۴۷	۵۱	۶۲۳۳۴	۶۷۷۸۹
2	دولت الکترونیک	۳۶	۴۲	۴۸۲۱۸	۵۶۶۶۶
3	برنامہ ریزی راهبردی	۴۶	۴۶	۵۹۶۵۹	۶۱۳۱۵
4	برند سازی شهری	۵۰	۳۸	۶۵۱۲۳	۴۹۹۶۷
5	همکارای راهبردی و شبکه‌ای	۴۲	۳۸	۵۵۹۲۸	۵۲۱۶۰
6	تعامل جامعه	۳۶	۳۳	۴۸۲۱۳	۴۴۸۵۷
7	میزان درآمد	۲۰	۴۱	۲۹۲۳۹	۵۶۵۹۳
8	رقابت‌پذیری شهری	۵۱	۴۸	۶۶۲۲۴	۶۳۱۵۹
9	نوآوری اقتصادی	۳۹	۴۴	۵۳۰۱۹	۵۹۴۲۸
10	سرمایه‌گذاری دولتی و بخش خصوصی	۳۴	۳۰	۴۸۷۸۲	۴۳۴۵۸
11	حمل و نقل پایدار	۳۲	۲۷	۴۶۰۷۲	۳۷۷۹۹
12	اثرات زیست محیطی	۳۷	۲۳	۵۲۰۲۴	۳۲۸۴۰
13	شکل شهر و تراکم	۳۲	۳۶	۴۶۵۴۷	۴۸۲۲۷
14	دسترسی به خدمات عمومی	۴۷	۴۱	۶۴۰۷۶	۵۴۹۲۰
15	امنیت شخصی	۳۱	۳۸	۴۴۲۲۰	۵۲۴۱۳
16	سرمایه‌گذاری آموزشی	۳۸	۳۱	۵۱۴۵۸	۴۳۳۴۹
17	تعلق مکانی	۲۰	۲۲	۲۹۷۳۸	۳۰۷۰۶

۴۴۲۶۱	۳۹۱۹۴	۳۲	۲۸	۱۸ مشارکت موثر
۴۷۱۵۰	۳۳۹۲۴	۳۳	۲۴	۱۹ مهارت‌های حرفه‌ای
۳۰۳۰۸	۳۳۲۷۳	۲۱	۲۵	۲۰ سرمایه اجتماعی
۷۱۵	۷۱۵	۷۱۵	۷۱۵	Totals

در پژوهش حاضر به دلیل این که شیوه توزیع و پراکنش اغلب متغیرهای مؤثر بر راهبرد توسعه شهری (CDS) در صفحه پراکندگی، حاکی از ناپایداری سیستم می‌باشد، پنج دسته (عوامل تأثیرگذار، عوامل دووجهی، عوامل تنظیمی، عوامل تأثیرپذیر و عوامل مستقل) قابل شناسایی هستند که در جدول ۸ تشریح شده‌اند.

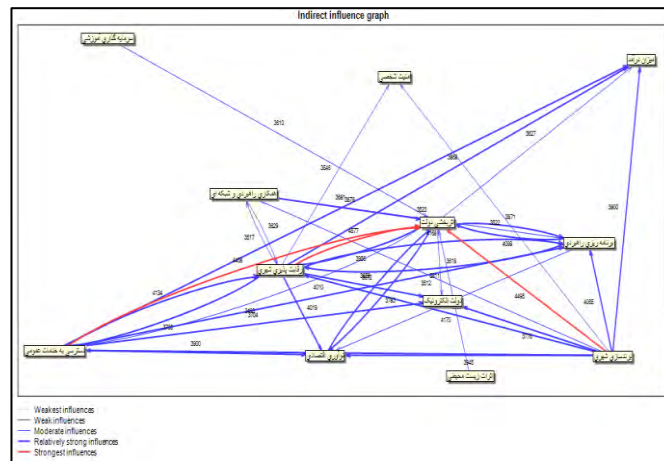
جدول ۸. نحوه توزیع متغیرها بر اساس طبقه‌بندی آن‌ها

متغیر	طبقه‌بندی
سرمایه‌گذاری آموزشی سرمایه‌گذاری دولتی و بخش خصوصی حمل‌ونقل پایدار و اثرات زیست‌محیطی	عوامل تأثیرگذار
اثربخشی دولت، برنامه‌ریزی راهبردی، برند سازی شهری، رقابت‌پذیری شهری، نوآوری اقتصادی و دسترسی به خدمات عمومی	عوامل دووجهی
شکل شهر و تراکم، تعامل جامعه، امنیت شخصی، همکاری راهبردی و شبکه‌ای و دولت الکترونیک	عوامل تنظیمی
میزان درآمد	عوامل تأثیرپذیر
سرمایه اجتماعی، تعلق مکانی، مشارکت موثر و مهارت‌های حرفه‌ای	عوامل مستقل

شکل ۱۰. تأثیرات مستقیم بین عوامل

پیش‌تر نیز عنوان شده که توان‌های دوم به بعد تا درجه پایداری ماتریس که در این پژوهش دومرتبه تکرار می‌باشد در محاسبه نرم‌افزار میک مک تشکیل ماتریس اثرات غیرمستقیم را می‌دهد.

شکل ۱۱. تأثیرات غیرمستقیم بین عوامل

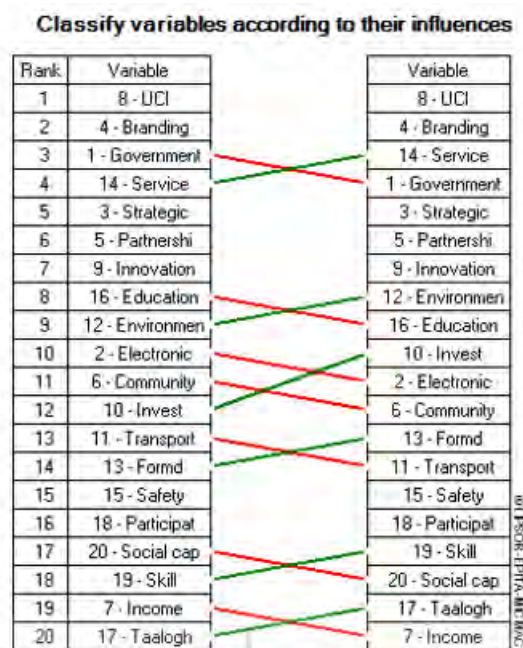
شکل ۱۱ نشان‌دهنده جابجایی عوامل در دو گروه تحلیل اثرات مستقیم و غیرمستقیم می‌باشد که به ترتیب میزان اثرگذاری مرتب‌شده‌اند. بر این اساس رقابت‌پذیری شهری، برند سازی شهری، اثربخشی دولت، دسترسی به خدمات عمومی و برنامه‌ریزی راهبردی بیشترین میزان تأثیرگذاری بر فرآیند راهبرد توسعه شهری (CDS) را خواهند داشت. همه عوامل در هر دو روش مستقیم و غیرمستقیم تکرار شده‌اند.

بر اساس جدول ۹ متغیر رقابت‌پذیری شهری، بیشترین میزان تأثیرگذاری مستقیم بر فرآیند راهبرد توسعه شهری (CDS) را داشته است. همچنین مهم‌ترین عامل از نظر تأثیرگذاری غیرمستقیم بر فرآیند راهبرد توسعه شهری (CDS) می‌باشد. بنابراین توجه به رقابت‌پذیری شهری در فرآیند راهبرد توسعه شهری (CDS) بیشترین تأثیر را دارا می‌باشد و باید موردتوجه برنامه ریزان و مدیران قرار گیرد. در ادامه دو متغیر مهم به‌صورت مختصر توضیح داده می‌شود:

رقابت‌پذیری شهری: اولین متغیر موثر رقابت‌پذیری شهری می‌باشد که به توانایی یک ناحیه شهری برای تولید و بازاریابی یک مجموعه محصولات (کالاها و خدمات) اشاره دارد که نشانگر ارزش خوب در ارتباط با محصولات قابل مقایسه با نواحی شهری دیگر است. محصولات غیرقابل تجارت، نظیر خدمات محلی، قسمتی از معادله رقابت هستند (Webster & Muller, 2000:1). درواقع رقابت‌پذیری شهری توانایی ارتقای پیوسته فضای کسب‌وکار، مبنای مهارتی، زیرساخت فرهنگی، اجتماعی و فیزیکی است به‌نحوی که مؤسسات سودآور، نوآور و با رشد بالا، نیروی کار کارآفرین، خلاق و تحصیل‌کرده را جذب کرده و حفظ کند. بنابراین به آن‌ها اجازه دهد تا به نرخ‌های بالایی از رشد، بهره‌وری، استخدام، دستمزد بالا، درآمد ناخالص سرانه بالا و سطح پائینی از نابرابری و محرومیت اجتماعی دست یابند (Simmie et al., 2006:18).

برند سازی شهری: یک شهر باید راهبردهای صحیحی را جهت برندینگ موفق، به کار گیرد. داشتن یک برند موفق شهری مستلزم شناسایی شاخصه‌های مهم شهر و توصیف ویژگی‌های آن است. ویژگی‌های یک شهر ممکن است کاربردی با غیر کاربردی باشند که شامل ظاهر شهر، تاریخ، جاذبه‌های فرهنگی، ویژگی‌های جمعیت شناختی، اقتصاد و نوع حکومت، تجربه مردم از شهر و استنباط و برداشت مردم از شهر است. یکی از عوامل اصلی در دستیابی به برند سازی شهری موفق، وجود اجماع در مورد هویت (نام و نشان) شهر و ارزش‌های اصلی آن بین مسئولان و عامه مردم آن شهر است. رویدادهای مهم و برجسته، فرصت ارزشمندی برای اعلام و اطلاع‌رسانی در خصوص هویت و نام و نشان و ارزش‌های اصلی شهر می‌زبان است. با این وجود، ایجاد یک هویت شاخص و متمایز که بتواند ماهیت منحصر به فردی از یک شهر به تصویر بکشد در حرف آسان و در عمل بسیار دشوار است و این نکته را نیز به خاطر باید داشت که این چالش‌ها از شهری به شهری فرق

دارد (اسفندیار و شفیع عربی، ۱۳۹۳: ۹۸۶).

جدول ۹. عوامل کلیدی و تأثیرگذار (مستقیم و غیرمستقیم) بر راهبرد توسعه شهری (CDS)

نتیجه گیری

طرح راهبرد توسعه شهری، رویکردی راهبردی است که هم‌اکنون در بسیاری از کشورهای جهان و به‌خصوص کشورهای در حال توسعه با استقبال مواجه شده است چرا که این طرح از نظر محتوایی می‌تواند کمک شایانی به این مناطق داشته باشد. چرا که اهداف بسیار خوبی در این طرح پیش‌بینی شده مانند دستیابی به مدیریت و حاکمیت شهری بهبود یافته، دستیابی به رشد اقتصادی و اشتغال فزاینده، کاهش فقر و تداوم آن. همچنین کمک به ایجاد مدیریت و حاکمیت خوب شهری که خود عناصر خوبی از حاکمیت شهری از قبیل حساب پس دهی، شفافیت، اصل رقابت را به همراه دارند. در تجارب جهانی راهبرد توسعه شهری نیز شاهدیم که CDS از کارایی و اثربخشی خوبی در کشورهای جهان بخصوص جهان سوم برخوردار است و تجارب موفق در بسیاری از شهرهای جهان دارد و همین امر بیانگر اجرای موفق راهبرد توسعه شهری در شهرهای جهان است و پیشنهاد می‌شود در استفاده از این طرح بر مشارکت مجربان گذشته از این طرح در جغرافیای مختلف کره زمین تأکید شود و یک پایگاه استفاده از این گونه تجربیات برای اشتراک‌گذاری و استفاده جوامع ایجاد گردد. نتایج پژوهش حاضر نشان داد متغیر رقابت‌پذیری شهری، بیشترین میزان تأثیرگذاری مستقیم بر فرآیند راهبرد توسعه شهری (CDS) را داشته است. همچنین مهم‌ترین عامل از نظر تأثیرگذاری غیرمستقیم بر فرآیند راهبرد توسعه شهری (CDS) می‌باشد. بنابراین توجه به رقابت‌پذیری شهری در فرآیند راهبرد توسعه شهری (CDS) امری ضروری برای برنامه ریزان و مدیران می‌باشد.

شاخص‌های موثر بر راهبرد توسعه شهری (CDS)، در چهار بعد توسعه اقتصادی، محیطی - کالبدی، نهادی-سیاسی و اجتماعی - فرهنگی می‌باشد. در این پژوهش تمامی ۲۰ عامل موثر بر راهبرد توسعه شهری وارد نرم‌افزار شده و برای هر یک نشانگر کوتاه در نظر گرفته شده. تجزیه و تحلیل میک مک نشان می‌دهد که اقداماتی که در ناحیه نفوذ قرار دارند از قدرت نفوذ بالا و میزان وابستگی کم برخوردار هستند. به عبارتی برخی اقدامات بر سایر اقدامات تأثیر می‌گذارند و لیکن از

اقدامات دیگر کمتر تأثیر می‌پذیرند. نتایج نشان می‌دهد اغلب متغیرها در اطراف محور قطری صفحه پراکنده‌اند. به‌غیراز چند عامل محدود که نشان می‌دهند دارای تأثیرگذاری بالایی در سیستم هستند، بقیه متغیرها از وضعیت تقریباً مشابهی نسبت به یکدیگر برخوردارند. در پژوهش حاضر به دلیل این که شیوه توزیع و پراکنش اغلب متغیرهای مؤثر بر راهبرد توسعه شهری (CDS) در صفحه پراکنده‌گی، حاکی از ناپایداری سیستم می‌باشد، همچنین جدول نشان‌دهنده جابجایی عوامل در دو گروه تحلیل اثرات مستقیم و غیرمستقیم می‌باشد که به ترتیب میزان اثرگذاری مرتب‌شده‌اند. بر این اساس رقابت‌پذیری شهری، برند سازی شهری، اثربخشی دولت، دسترسی به خدمات عمومی و برنامه‌ریزی راهبردی بیشترین میزان تأثیرگذاری بر فرآیند راهبرد توسعه شهری (CDS) را خواهند داشت. همه عوامل در هر دو روش مستقیم و غیرمستقیم تکرار شده‌اند. نتایج به‌دست‌آمده از پژوهش‌های گلکار و آزادی (۱۳۸۴)، تقوایی و همکاران (۱۳۸۵)، رفیعیان و شاهین راد (۱۳۸۷)، هاشم‌زاده قلعه‌جوق (۱۳۹۴)، حقیقت سیدانی (۱۳۹۶)، دادفر و همکاران (۱۳۹۷)، کیانی و افصلی (۱۴۰۰)، دانشور و صابری (۱۴۰۰) با نتایج تحقیق حاضر سازگار است.

آرمان‌های توسعه پایدار (SDG) نیز در رسیدن به اهداف طرح راهبرد توسعه شهری نیز به‌عنوان مکمل عمل می‌نماید. رعایت اصولی چون پایان فقر، پایان گرسنگی، زندگی با سلامت، آموزش با کیفیت، دستیابی به تساوی جنسیتی، دسترسی به آب و مدیریت پایدار آب، دسترسی به انرژی مقرون‌به‌صرفه، ترویج رشد اقتصادی پایدار و فراگیر، ایجاد زیرساخت‌های مناسب، ترویج صنعتی شدن پایدار و فراگیر، کاهش نابرابری داخل کشورها و میان آن‌ها، امن و پایدار نمودن شهرها و مکان‌های اسکان بشری، تضمین الگوهای مصرف و تولید پایدار، اقدام فوری برای مقابله با تغییرات آب‌وهوا و تأثیرات آن، حفاظت و استفاده پایدار از اقیانوس‌ها، دریاها و منابع دریایی برای توسعه پایدار، حفاظت، بازسازی و ترویج استفاده پایدار از اکوسیستم‌ها، ترویج جوامع صلح‌آمیز و فراگیر برای توسعه پایدار، تقویت ابزار لازم برای اجرا و احیای همکاری جهانی جهت توسعه پایدار، در کمک به تحقق امر توسعه راهبرد شهری بی‌تأثیر نیست چرا که اهدافی که در نهایت منجر به توسعه می‌شود در دل این دو طرح وجود دارد. در روند توسعه پایدار و جهانی شدن نیز عقلانی‌ترین دلیل برای جهانی شدن، توسعه پایدار است که هم‌زمان با توسعه اقتصادی و پیشرفت اجتماعی، بر ضرورت توجه به محیط‌زیست و حفظ منابع طبیعی نیز تأکید می‌کند.

تقدیر و تشکر

بنا به اظهار نویسنده مسئول، این مقاله حامی مالی نداشته است.

منابع

- اشرفی، یوسف. (۱۳۸۸). CDS رویکردی جدید در برنامه‌ریزی شهری در رویکرد تحلیلی. فصلنامه مدیریت شهری، ۷، ۱-۲۳.
- اکبری، مجید؛ بوستان احمدی، وحید؛ موسوی، سیدچمران و حاجی‌پور، نازنین. (۱۳۹۸). ارزیابی وضعیت زیست‌پذیری مناطق کلان‌شهر شیراز از منظر شهروندان. برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، ۱۰ (۳۷)، ۱۲۳-۱۵۴.
- پوراحمد، احمد؛ دربان آستانه، علیرضا و پورقربان، شیوا. (۱۳۹۵). نقش راهبرد توسعه شهری (CDS) در مدیریت توسعه گردشگری (مورد مطالعه: جزیره هرمز). فصلنامه مطالعات شهری، ۵ (۱۹)، ۵۶-۳۷.
- تقوایی، مسعود؛ نادری، بهنام و دهقانی، یدالله. (۱۳۸۵). تحلیلی بر برنامه‌ریزی راهبرد توسعه شهری. نشریه انجمن راه و ساختمان ایران، ۲۹، ۱۲-۱.
- جهانی، شکیب؛ آل محمد، فاطمه و سیده صالحی، اسماعیل. (۱۳۹۳). انطباق‌پذیری راهبرد توسعه شهری در نظام برنامه‌ریزی شهری ایران (نمونه مورد مطالعه: شهر شاهرود). فصلنامه جغرافیا و مطالعات محیطی، ۳ (۹)، ۶۲-۴۷.

- ۶) حاتمی نژاد، حسین و فرجی ملایی، امین. (۱۳۹۰). امکان‌سنجی اجرای طرح‌های راهبرد توسعه شهری در ایران. *مطالعات و پژوهش‌های منطقه‌ای*، ۲(۸)، ۷۶-۵۵.
- ۷) حسین‌زاده دلیر، کریم؛ صدر موسوی، میرستار؛ حیدری چپانه، رحیم و رضا طبع، سیده خدیجه. (۱۳۹۰). درآمدی بر رویکرد جدید راهبرد توسعه شهری (CDS) در فرایند برنامه‌ریزی شهری با تأکید بر چالش‌های فراروی طرح‌های جامع در ایران. *فصلنامه فضای جغرافیایی*، ۱۱(۳۶)، ۲۰۹-۱۷۳.
- ۸) خراسانی، محمدامین. (۱۳۹۵). تأملی در مفهوم زیست‌پذیری؛ شناخت، سنجش و رویکردها. *پژوهش در هنر و علوم انسانی*، ۲(۲)، ۱۶-۹.
- ۹) رضایی، محمدرضا و کریمی، برباز. (۱۳۹۵). نقش راهبردهای توسعه شهری CDS در ساماندهی سکونتگاه‌های غیررسمی با تلفیق مدل‌های ANP و SWOT (مطالعه موردی: شهرک بهار شیراز). *فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، ۶(۲۲)، ۱۲۰-۱۰۹.
- ۱۰) رفیعیان، مجتبی و شاهین راد، مهنوش. (۱۳۸۷). راهبرد توسعه شهر در جهت تحقق برنامه‌ریزی توسعه شهری؛ با تأکید بر برنامه راهبردی شهر کرمان. *مجله مطالعات اجتماعی ایران*، ۲(۲)، ۲۹-۶.
- ۱۱) فیروزبخت، علی؛ ابراهیمی، رضا؛ ربیعی‌فر، ولی‌اله و حیدری، تقی. (۱۳۹۱). ارزیابی ساختار اجتماعی-فرهنگی شهر با رویکرد توسعه پایدار شهری (مطالعه موردی: شهر کرج). *مجله پژوهش و برنامه‌ریزی شهری*، ۳(۹)، ۷۹-۵۵.
- ۱۲) قرخلو، مهدی و حسینی، سیدهادی. (۱۳۸۵). شاخص‌های توسعه پایدار شهری. *مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای*، ۵(۸)، ۱۷۷-۱۵۷.
- ۱۳) کاردار، سعید؛ رحمانی، محمد و ملا آقاچانزاده، ساره. (۱۳۸۸). طرح راهبرد توسعه شهری (CDS)؛ رویکردی راهبردی و نوین در مدیریت، طراحی و برنامه‌ریزی شهری. *نشریه راهبرد*، ۱۸(۵۲)، ۱۸۶-۱۸۷.
- ۱۴) کریمی، فریده؛ عبدالله‌زاده فرد، علیرضا و شکور، علی. (۱۳۹۷). نقش راهبرد توسعه شهری (CDS) در توسعه پایدار شهری، مطالعه موردی: منطقه ۳ شهرداری شیراز. *دو فصلنامه پژوهش‌های بوم‌شناسی شهری*، ۹(۱)، ۱۰۴-۹۱.
- ۱۵) گلکار، کوروش و آزادی، جلال. (۱۳۸۴). راهبرد توسعه شهر (CDS) چیست؟. *دوماهنامه شهرنگار*، ۳۰، ۱۸-۱.
- ۱۶) لطیفی، غلامرضا. (۱۳۸۲). توسعه شهری پایدار و توسعه فرهنگی. *فصلنامه علوم اجتماعی*، ۱۰(۲)، ۱۳۹-۱۴۰.
- ۱۷) محمدپور زرنندی، حسین. (۱۳۹۴). جایگاه آموزش در توسعه پایدار شهری. *فصلنامه اقتصاد و مدیریت شهری*، ۳(۱۰)، ۱۲۵-۱۱۱.
- ۱۸) مرصوصی، نفیسه؛ پورمحمدی، محمدرضا؛ نصیری، اسماعیل و محمدزاده، یوسف. (۱۳۹۳). پایداری توسعه کلان‌شهر تبریز و تدوین الگوی توسعه آن. *فصلنامه بین‌المللی انجمن جغرافیای ایران*، ۱۲(۴۳)، ۳۷-۵۵.
- ۱۹) مولائی قلیچی، محمد. (۱۳۹۷). *تبیین و ارائه الگوی بهینه مدیریت رشد شهری (نمونه موردی: شهر کرج)*. رساله دکتری دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، تهران.
- ۲۰) نظم‌فر، حسین؛ علوی، سعیده؛ عشقی چهاربرج، علی و احمدزاده، غلامرضا. (۱۳۹۷). سنجش و ارزیابی پایداری محیطی (مطالعه موردی: استان اردبیل). *جغرافیا و پایداری محیط*، ۱(۱)، ۲۹-۴۴.
- ۲۱) نقی‌زاده، محمد و محتشم امیری، سعیده. (۱۳۹۲). توسعه پایدار شهری از منظر عبدالرحمن ابن‌خلدون. *دو فصلنامه علمی پژوهشی نظریه‌های اجتماعی متفکران مسلمان*، ۲(۱)، ۲۹-۱.
- ۲۲) یزدانی بروجنی، فردین. (۱۳۸۲). *بررسی خصوصیات ساختاری حاشیه‌نشینی در تهران*. تهران: دانشگاه علوم بهزیستی.

References

- 1) Akbari, M., Bostan Ahmadi, V., Mousavi, S. Ch., & Hajipour, N. (2018). Assessing the livability of Shiraz metropolitan areas from the perspective of citizens. *Welfare Planning and Social Development*, 10(37), 123-154. [In Persian].
- 2) Ashrafi, Y. (2010). CDS, a new approach in urban planning in analytical approach. *Urban Management Quarterly*, 7, 1-23. [In Persian].

- 3) Cities Alliance. (2017). *City Development Strategy 2.0 -City Growing with Vision*.
- 4) Cities Alliance. (2020). *Strategic City Planning: Can you take a CDS for one city and use it as a model for other cities?*. Accessed at: <https://www.citiesalliance.org/strategic-city-planning>.
- 5) Firouzbakht, A., Ebrahimi, R., Rabiefar, V., & Heydari, T. (2011). Evaluation of the socio-cultural structure of the city with the approach of sustainable urban development (case study: Karaj). *Journal of Urban Planning and Research*, 3(9), 55-79. [In Persian].
- 6) Garakhlo, M., & Hosseini, S. (2007). Indicators of sustainable urban development. *Journal of Geography and Regional Development*, 5(8), 157-177. [In Persian].
- 7) Golkar, K., & Azadi, J. (2004). What is the city development strategy (CDS)?. *Bimonthly Shahr Nagar*, 30, 1-18. [In Persian].
- 8) Hataminejad, H., & Faraji Melai, A. (2012). Feasibility of implementing city development strategyplans in Iran. *Regional studies and researches*, 2(8), 55-76. [In Persian].
- 9) Hossein Zadeh Delir, K., Sadr Mousavi, M., Heydari Chianeh, R., & Reza Tabab, S. K. (2012). An introduction to the new approach of city development strategy(CDS) in the process of urban planning with an emphasis on the challenges facing comprehensive plans in Iran. *Geographical Space Quarterly*, 11(36), 173-209. [In Persian].
- 10) Ismagilova, E., Hughes, L., Dwivedi, Y. K., & Raman, K. R. (2019). Smart cities: Advances in research—An information systems perspective. *International Journal of Information Management*, 47, 88-100.
- 11) Jahani, SH., Al Mohammad, F., & Sayeda Salehi, I. (2013). Adaptability of city development strategyin urban planning system of Iran (Study example: Shahrood city). *Journal of Geography and Environmental Studies*, 3(9), 62-47. [In Persian].
- 12) Jileta, I. (2020). Performance and Competitiveness of Latin American Cities: The Human Capital Case. *Latin American Business Review*, 21(3), 255-277.
- 13) Kardar, S., Rahmani, M., & Mullah Aghajanzadeh, S. (2013). City development strategyPlan (CDS); A strategic and innovative approach in urban management, design and planning. *Strategy Journal*, 18(52), 186-187. [In Persian].
- 14) Karimi, F., Abdulzadeh Fard, A., & Shakur, A. (2017). The role of city development strategy(CDS) in sustainable urban development, case study: District 3 of Shiraz Municipality. *Urban Ecology Research Quarterly*, 9(1), 91-104. [In Persian].
- 15) Khorasani, M. A. (2015). A reflection on the concept of livability; Recognition, assessment and approaches. *Research in Arts and Humanities*, 1(2), 16-9. [In Persian].
- 16) Latifi, Gh. (2004). Sustainable urban development and cultural development. *Social Science Quarterly*, 10(2), 139-140. [In Persian].
- 17) Moghaddam, S. N. M., & Rafieian, M. (2020). From the kingdom lash to participation: The tale of urban planning in Iran. *Social Sciences & Humanities Open*, 2(1), 100022.
- 18) Mohammadpour Zarandi, H. (2014). The place of education in sustainable urban development. *Journal of Urban Economics and Management*, 3(10), 111-125. [In Persian].
- 19) Montoya, J., Cartes, I., & Zumelzu, A. (2020). Indicators for evaluating sustainability in Bogota's informal settlements: Definition and validation. *Sustainable Cities and Society*, 53, 101896.
- 20) Morsoosi, N., Pourmohammadi, M., Nasiri, I., & Mohammadzadeh, Y. (2014). The sustainability of the development of Tabriz metropolis and the formulation of its development model. *The International Quarterly of the Iranian Geographical Society*, 12(43), 55-37. [In Persian].
- 21) Moulai Qalichi, M. (2017). *Explaining and presenting the optimal model of urban growth management (case example: Karaj city)*. PhD Thesis, Faculty of Geography, University of Tehran, Tehran. [In Persian].
- 22) Naghizadeh, M., & Mohtsham Amiri, S. (2012). Sustainable urban development from the perspective of Abd al-Rahman Ibn Khaldoun. *Two scientific research quarterly of social theories of Muslim thinkers*, 2 (1), 1-29. [In Persian].
- 23) Nazmfar, H., Alavi, S., Eshghi Chaharbarj, A., & Ahmadzadeh, Gh. (2017). Measurement and evaluation of environmental sustainability (case study: Ardabil province). *Geography*

- and *Environmental Sustainability*, 8(1), 29-44. [In Persian].
- 24) Pan, L., Yang, F., Lu, F., Qin, S., Yan, H., & Peng, R. (2020). Multi-Agent Simulation of Safe Livability and Sustainable Development in Cities. *Sustainability*, 12(5), 2070.
- 25) Pourahmad, A., Darban Astana, A., & Pourqorban, Sh. (2015). The role of city development strategy(CDS) in tourism development management (case study: Hormoz Island). *Journal of Urban Studies*, 5 (19), 56-37. [In Persian].
- 26) Rafiyan, M., & Shahin Rad, M. (2007). city development strategy in order to realize urban development planning; Emphasizing the strategic plan of Kerman city. *Iranian Journal of Social Studies*, 2(2), 29-6. [In Persian].
- 27) Rasoolimanesh, S. M., Badarulzaman, N., & Jaafar, M. (2011). Achievement to sustainable urban development using city development strategies: a comparison between cities alliance and the World Bank definitions. *Journal of Sustainable Development*, 4(5), 151. [In Persian].
- 28) Rasoolimanesh, S. M., Badarulzaman, N., & Jaafar, M. (2012). City development strategies (CDS) and sustainable urbanization in developing world. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 36, 623-631. [In Persian].
- 29) Rezaei, M. R., & Karimi, B. (2016). The role of CDS urban development strategies in organizing informal settlements by combining ANP and SWOT models (case study: Shahrek Bahar, Shiraz). *Regional Planning Quarterly*, 6 (22), 109-120. [In Persian].
- 30) Taqvai, M., Naderi, B., & Dehghani, Y. (2005). An analysis of city development strategyplanning. *Journal of Iran Road and Construction Association*, 29, 1-12. [In Persian].
- 31) Tilaki, M. J. M., & Hedayati, M. (2015). Exploring barriers to the implementation of city development strategies (CDS) in Iranian cities. *Journal of Place Management and Development*, 41, 10-19. [In Persian].
- 32) www.nioc.ir
- 33) www.noandishaan.com
- 34) www.unic-ir.org
- 35) Yazdani Borojni, F. (2004). *Investigating the structural characteristics of marginalization in Tehran*. Tehran: University of Welfare Sciences. [In Persian].